

2 KRONIKA 71

2023

71
2023

KRONIKA

kronika.zzds.si/kronika

IZDAJA ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

<https://zzds.si>

Kronika 2023, letnik 71, številka 2

Odgovorni urednik/ Managing editor:

dr. Miha Preinfalk (Ljubljana)

Tehnična urednica/ Technical editor:

mag. Barbara Šterbenc Svetina (Ljubljana)

Uredniški odbor/ Editorial board:

mag. Sonja Anžič-Kemper (Pforzheim, Nemčija), dr. Aleš Gabrič (Ljubljana),
dr. Stane Granda (Ljubljana), dr. Katarina Keber (Ljubljana), dr. Miha Kosi (Ljubljana),
dr. Harald Krahwinkel (Celovec), Irena Lačen Benedičič (Jesenice),
dr. Tomaž Lazar (Ljubljana), dr. Hrvoje Petrić (Zagreb), dr. Vlasta Stavbar (Maribor),
dr. Imre Szilágy (Budimpešta) in dr. Nadja Terčon (Piran)

Za znanstveno korektnost člankov odgovarjajo avtorji.

© Kronika

Redakcija te številke je bila zaključena:

29. maja 2023

Naslednja številka izide/ Next issue:

oktober/ October 2023

Prevodi povzetkov/ Translations of Summaries:

Manca Gašperšič - angleščina (English)

Lektoriranje/ Language Editor:

Rok Janežič

Uredništvo in uprava/ Address of the editorial board:

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU / Milko Kos Historical Institute at ZRC SAZU
Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana

Letna naročnina/ Annual subscription:

za posameznike/ Individuals 25,00 EUR

za študente in upokojene/ Students and Pensioners 18,00 EUR

za ustanove/ Institutions 30,00 EUR

Cena posamezne številke v prosti prodaji/ Single issue: 12 EUR

Izdajatelj/ Publisher:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije

Aškerčeva cesta 2

SI-1000 Ljubljana

Transakcijski račun/ Bank Account:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije 02010-0012083935

Sofinancirajo/ Financially supported by:

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije/ Slovenian Research Agency
ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa/ ZRC SAZU, Milko Kos Historical Institute

Računalniški prelom/ Typesetting:

Medit d.o.o.

Tisk/ Printed by:

Fotolito Dolenc d.o.o.

Naklada/ Print run:

300 izvodov/ copies

Revija Kronika je vključena v podatkovno bazo/ Kronika is indexed in:

Scopus; Historical Abstracts, ABC-CLIO; MLA International Bibliography; PubMed; ERIH Plus;
Bibliography of the History of Art.

Na naslovni strani/ Front cover: Reliefni okrasni krožnik z upodobitvijo cesarja Ferdinanda III. in volilnih knezov / *Decorative plate depicting Emperor Ferdinand III and prince-electors* (Hans Spatz ml. /Jr., Nürnberg, 1637 (?), hrani / *kept by* NMS, inv. št. / *Inv. No.* N 5560, foto / *Photo:* Tomaž Lauko).

Na zadnji strani/ Back cover: Reliefna plošča z upodobljenimi militarijami nad portalom hiše Breg 20 v Ljubljani / *Relief plaque with depictions of militaria above the portal of the house Breg 20 in Ljubljana*

KAZALO

Razprave

Julijana Visočnik:	Ženska imena, dokumentirana na napisih – primer Celeje	245
Jure Vuga:	Fragmenti dveh domnevnih gotskih arhivoltov stranskih portalov koprške stolnice	263
Veronika Škofljanec Jagodic:	Premoženje treh plemkinj na Kranjskem ob koncu 17. stoletja	277
Boris Golec:	Šaleške korenine Antona Martina Slomška. »Od apata do opata«	293
Metoda Kemperl:	Ljubljanska hiša Breg 20 in njen portal	313
Patrizia Farinelli:	Zgodovinska pričevalna vrednost anonimnih pisem o dogajanju v Ljubljani med prvo francosko okupacijo (1797)	327
Gašper Oitzl:	»Srebro malega človeka« v Narodnem muzeju Slovenije. Historiat zbirke kositra	335
Robert Devetak:	Primeri delovanja javnih kuhinj na Goriškem in Gradiškem pred prvo svetovno vojno	367
Vesna Krmelj:	Ekspresionistično obdobje revije <i>Dom in svet</i> v luči korespondence Franceta Steleta z Izidorjem Cankarjem	379

Gradivo

Spomini beramskega duhovnika Josipa Grašiča na Gortanov proces (1929) (<i>Branko Marušič</i>)	397
---	-----

Jubileji

60 let Aleša Gabriča (<i>Bojan Balkovec</i>)	409
Angelika Hribar in njenih osem desetletij (<i>Miha Preinfalk</i>)	411
Petdeseta obletnica Zgodovinskega inštituta Milka Kosa ZRC SAZU (<i>Darja Mihelič</i>)	413

In memoriam

Tatjana Hojan (1938–2022) (<i>Branko Šuštar</i>)	427
--	-----

Ocene in poročila

Simona Kostanjšek Brglez: Preobrazbe mesta: zgodovinska, arhitekturna in umetnostna dediščina Slovenske Bistrice (<i>Alenka Kačičnik Gabrič</i>)	431
Vinko Skitek: Računske knjige breškega rudarskega sodnika Egidija Leschendursta, 1580–1589 / Rechnungsbücher des Friesacher Bergrichters Gilg Leschendurst, 1580–1589. Gradivo za zgodovino Koroške, II. zvezek (<i>Matjaž Grabornik</i>)	434

1.01 Izvirni znanstveni članek

DOI: <https://doi.org/10.56420/Kronika.71.2.04>
CC-BY-NC-ND**Boris Golec**

prof. dr., znanstveni svetnik, ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana
E-pošta: bgolec@zrc-sazu.si
ORCID: 0000-0003-0367-0141

Šaleške korenine Antona Martina Slomška

»Od apata do opata«

IZVLEČEK

Dosedanje vedenje o rodoslovju in prednikih blaženega škofa Antona Martina Slomška (1800–1862), ki so živeli oziroma izvirali iz Šaleške doline, dolgujemo duhovnikoma Francu Kovačiču (1867–1939) in zlasti Maksu Goričarju (1885–1941). V Šaleško dolino se je sredi 18. stoletja z rodnega Sloma pri Ponikvi preselil škofov ded Gašper Slomšek (ok. 1718–1779). Priimek njegove žene Apat, kar pomeni opat, je v njeni rodni vasi Družmirje pri Šoštanj izpričan od leta 1575. Ana Apat je izvirala iz bogate gostilničarske družine v Družmirju, pri čemer je bil njen oče Jakob hkrati tržan sosednjega trga Šoštanj, kjer so njegovi predniki najverjetneje živeli vsaj dve generaciji. Škofov oče Marko in stric Valentin Slomšek sta se konec 18. stoletja preselila na Slom, kjer sta prevzela veliko kmečko posest svojih prednikov, poznejši rodni dom škofa Antona Martina Slomška.

KLJUČNE BESEDE

Anton Martin Slomšek, rodoslovje, Šaleška dolina, Šoštanj, Apat, Družmirje

ABSTRACT

ŠALEK ROOTS OF ANTON MARTIN SLOMŠEK. "FROM APAT TO ABBOT"

The existing knowledge about the genealogy and the ancestors of Blessed Anton Martin Slomšek, Prince-Bishop of Lavant (1800–1862), who had lived or originated in the Šalek Valley, is largely owed to two priests—Franc Kovačič (1867–1939) and especially Maks Goričar (1885–1941). The bishop's grandfather Gašper Slomšek (ca. 1718–1779) moved to the Šalek Valley in the mid-eighteenth century from his native hamlet of Slom near Ponikva. The maiden name of his wife, Ana Apat, meaning abbot, was first documented in 1575 in her native village of Družmirje near Šoštanj. Ana Apat descended from a well-to-do tavernkeeper's family in Družmirje, and her father Jakob was also the market-town dweller of Šoštanj, where his ancestors had most probably lived for at least two generations. At the end of the eighteenth century, the bishop's father Marko and uncle Valentin Slomšek moved to Slom, where they took over their ancestors' big farm, which subsequently became the home of Bishop Anton Martin Slomšek.

KEY WORDS

Anton Martin Slomšek, genealogy, Šalek Valley, Šoštanj, Apat, Družmirje

Dosedanje védenje o rodoslovju in prednikih Antona Martina Slomška (1800–1862), ki so živeli oziroma izvirali iz Šaleške doline, dolgujemo dvema duhovnikom, raziskovalcema Slomška in njegovega rodu v obdobju med obema svetovnimi vojnama. Prelata Franca Kovačiča (1867–1939) je pri pisanju Slomškovega življenjepisa tja vodila raziskovalna pot na podlagi nepreverjene trditve Antona Medveda (1852–1925) v škofovi poljudni biografiji iz leta 1900, da je bila Slomškova mati Marija Zorko doma iz Šoštanja.¹ Materinega rojstva v šoštanskih maticah Kovačič ni našel, saj se je, kot je razbral iz Slomškovega dnevnika, rodila v župniji Črešnjice pod Konjiško goro, je pa ugotovil, da je »tam živela neka linija Slomšekov«. Matija Ljubša (1862–1934) mu je priskrbel tudi nekaj podatkov iz matic župnije Škale, kar je samo po sebi porodilo vprašanje, v kakšni zvezi so bili škalsko-šoštanski Slomški z onimi na Slomu pri Ponikvi, kjer se je rodil škof Anton Martin.² Zgodovinar Kovačič je v zgodnjih tridesetih letih za temeljito in zamudno raziskavo Slomškovega rodu naprosil duhovnika, rodoslovca in etnologa Maksa Goričarja (1885–1941). Med Goričarjevimi ključnimi spoznanji so bila ta, da je iz enigmatične škalsko-šoštanske veje Slomškov izviral škofov oče Marko, nadalje, kdo sta bila njegova ded in babica po očetovi strani, ki ju škof nikoli ne omenja, ker ju ni poznal, in kakšne so bile zveze šaleških Slomškov s slomskimi.³ Če na kratko povzamemo Goričarjevo minuciozno raziskavo, predstavljeno javnosti v delu *Slomšekov rodovnik* (1938), se je zgodilo naslednje. Škofov ded Gašper (ok. 1718–1779) je sredi 18. stoletja našel nevesto Ano Apat iz Družmirja v župniji Šoštanj, živel z družino najprej v škalski župniji, kjer se je rodil Marko (1761–1821), nato pa so se Slomškovi ustalili na kupljeni posesti v Družmirju. Od tam sta se sinova Valentin in Marko preselila na očetov rodni Slom pri Ponikvi, kjer sta konec stoletja zagospodarila na obsežni posesti svojega sorodnika Matevža Slomška, ki ni imel naslednika. Škof Slomšek je kot Markov prvorojenec zagledal luč sveta, ko je njegov oče šele dobro prišel na rodni dom svojega očeta Gašperja na Slomu, ki je rodbini konec 17. stoletja dal rodbinsko ime. Neuspešno iskanje škofove matere v Šaleški dolini je torej privedlo do povsem nepričakanega odkritja, da predniki Antona Martina Slomška niso neprekinjeno živeli in gospodarili na Slomu – tako je zaradi uničenih ponikovskih matičnih knjig sklepal Kovačič –, ampak so naredili velik ovinek v Šaleško dolino, od koder je izvirala škofova babica po očetovi strani in kjer je imel korenine njen, tj. Apatov rod.⁴

Goričar je temeljito raziskal šaleške Slomške,

različne veje in podveje vse do svojega časa, do let malo pred drugo svetovno vojno. Raziskovanje se mu je ustavilo pri dveh stranskih vejah, pri škofovem starem stricu Martinu in pri stricu Juriju Slomšku, babičine rodbine Apat pa se je le dotaknil.⁵ Namen pričujočega prispevka je na podlagi virov, ki jih je poznal že Goričar, in novih, še neuporabljenih osvetliti Apatov rod, o katerem je bilo doslej znanega zelo malo.

Škofov ded se preseli v Šaleško dolino

Časa rojstva škofovega deda **Gašperja Slomška** in njegovih sorojencev ne poznamo, saj je matične knjige župnije Ponikva na veliko noč 1782 pogoltnil požar starega lesenega župnišča.⁶ Maks Goričar je o Gašperju zapisal, da »se je moral roditi okoli l. 1717«. Čas rojstva je določil glede na podatek, da je Gašper 3. maja 1737 prvič izpričan kot krstni boter v Šentjurju, in sklenil, da mu je tedaj »moralo biti vsaj 20 let«.⁷ Za določitev, kdaj je škofov ded prišel na svet, sta na voljo dva zanesljivejša podatka, ki ju je poznal tudi Goričar. Po zapisniku duš župnije Šoštanj (tedaj Šmihel pri Šoštanju) je Gašper Slomšek, takrat biva-joč v Družmirju pri Šoštanju, leta 1779 imel 61 let⁸ in bi se potemtakem rodil leta 1718. Če pa sledimo navedbi starosti 60 let v šoštanski mrliški matici ob smrti 16. marca istega leta,⁹ bi bila njegova rojstna letnica bodisi 1718 bodisi 1719. Razpolagamo še s tretjim podatkom o Gašperjevi starosti, in sicer ob ljudskem štetju leta 1754, ko je z mlado družino živel v župniji Škale. Tedaj naj bi bil star komaj 25 let, žena Jera pa 20,¹⁰ kar je pri obeh očitno premalo. V tem primeru bi namreč Gašper prvič botroval pri osmih letih in imel prvega otroka pri devetnajstih.

Ime Slomškovega deda se torej v razpoložljivih virih prvič pojavi leta 1737. V krstnih maticah župnije Šentjur pri Celju je kot boter izpričan petkrat, zadnjič 25. februarja 1746, in sicer otrokom iz družin Palir in Jevšinek z Vrha (danes Spodnji in Zgornji Vrh).¹¹ Malo prej, leta 1733 in 1734, je po enem krščencu iz teh dveh družin botroval še Gašperjev oče Štefan Slomšek, kar Gašperja postavlja v Slomškovo

⁵ Prav tam, str. 20–35.

⁶ Prav tam, str. 6.

⁷ Prav tam, str. 21.

⁸ Župnijski arhiv Šoštanj, bratovščinska knjiga 1670–1741 in status animarum 1779–1792, s. p. Prim. Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 21.

⁹ Župnijski arhiv Šoštanj, Matične knjige, M 1771–1824, s. p. Prim. Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 21.

¹⁰ NSAL, NSAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 116/2, župnija Šoštanj, 4. 2. 1754, s. p.

¹¹ NSAM, Župnija Šentjur pri Celju, Matične knjige, R 1725–1740, pag. 359 (3. 5. 1737), 392 (19. 5. 1738), 454 (7. 11. 1740); R 1741–1755, pag. 59 (3. 9. 1743), 140 (25. 2. 1746). Prim. Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 21; NSAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopis, str. 3–4.

¹ Medved, *Knezoškof lavantinski*, str. 9.

² Kovačičeva uvodna beseda v: Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 3.

³ Prav tam, str. 4.

⁴ Goričar, *Slomšekov rodovnik*.

rodbino na Slomu.¹² Prenehanje Gašperjevih botrstev v Šentjurju pa se, kot je ugotavljal Goričar, časovno ujema z njegovo pojavitvijo v župniji Škale.¹³

Danes smo bliže odgovoru na vprašanje, zakaj je ta Slomčan zapustil dom, še vedno pa ne vemo, kako je prišel v za tisti čas precej oddaljeno Šaleško dolino. Vse kaže, da se je naveličal čakanja, kdaj bo oče svojo obsežno posest razdelil med sinove. To se ni zgodilo nikoli, saj je obe hubi na Slomu po Štefanovi smrti – umrl je med letoma 1754 in 1756¹⁴ – prevzel sin Matevž,¹⁵ drugi sinovi pa so se morali znajti sami.

Da je bil Matevž Štefanov sin, se je pokazalo šele po vnovičnem pretresu virov. S tem je bila ovržena Goričarjeva hipoteza, da sta obstajala dva Štefana Slomška, oče in sin, in da je bil Matevž sin Štefana mlajšega. Goričar jo je zgradil predvsem na podlagi gornjegrajskih urbarjev, ki vse do poznih sedemdesetih let 18. stoletja vodijo Slom pod imenom gospodarja z imenom Štefan Slomšek.¹⁶ Če bi obstajal en sam Štefan, bi mu bilo nazadnje že okoli sto let. Toda v ozadju je bila zgolj neažuriranost urbarjev za celoten urad Slom, ki je poleg Sloma obsegal več vasi. V urbarje so z redkimi izjemami – kadar je šlo za spremembe rodovine – več kot šestdeset let zgolj prepisovali imena gospodarjev z začetka 18. stoletja, kar pa je Goričar spregledal.¹⁷ Padel je tudi drugi Goričarjev ključni argument za obstoj dveh Štefanov Slomškov, ki se je opiral na netočno interpretacijo listine Štefana Slomška iz leta 1754. Z njo je ta kot gospodar Sloma jamčil mizni naslov bodočemu duhovniku, svojemu sinu Primožu Leopoldu.¹⁸ Franc Kovačič je osebno ime Primož, ki je v listini prvič zapisa-

no z malo začetnico *primus*,¹⁹ napačno razumel kot prvorojenec,²⁰ Goričar pa je iz tega potegnil logičen sklep, da bodoči duhovnik ni mogel biti prvorojeni sin škofovega pradede Štefana, ki je imel več veliko starejših sinov, ampak njegovega domnevnega sina Štefana mlajšega.²¹ Tretji Goričarjev dokaz za dva Štefana je bil pripis v zapisniku duš župnije Šoštanj leta 1780, da je Gašperjev sin Valentin (roj. 1756) odšel k svojemu bratrancu. Ker se je Valentin preselil k Matevžu Slomšku na Slom in pozneje postal njegov naslednik, je Goričar sklenil, da je z bratrancom mišljen Matevž, ki je lahko potemtakem samo sin Štefana mlajšega.²² Toda v tem primeru gre za vir druge roke, ki poleg tega ne pove, ne kam ne h komu se je Valentin preselil. Šoštanjki župnik je bil bodisi pomanjkljivo informiran ali pa je tedaj na Slomu res živel kak Valentinov bratranec, Matevžev sin, ki je umrl kmalu zatem, preden se leta 1782 začne prva ohranjena ponikovska mrliška matica. Zlahka bi bila posredi tudi navadna zapisovalska pomota: župnik je napisal *ad suum patrulem* (k bratrancu) namesto pravilno *ad suum patruum* (k stricu, očetovemu bratu).

Škofov ded Gašper je torej kot »prikrajsani sin« Štefana Slomška iskal priložnost druge. Ne vemo, ali ga je v Šaleško dolino privedla poroka ali je Slom zapustil še samski in je nevesto našel, potem ko je tam že nekaj časa prebival, vsekakor ne dolgo.²³ Glede na čas rojstva prvega otroka je stopil pred oltar leta 1746 ali 1747, ker pa njegove poroke ni v poročnih maticah župnij Škale in Šmartno v Velenju, je Goričar upravičeno sklepal, da se je poročil v župniji Šoštanj (Šmihel), katere poročna matica je bila že v njegovem času izgubljena.²⁴ Kdo je bila Gašperjeva izbranka, ki je v škalskih krstnih maticah pri krstih otrok navedena le z osebnim imenom Ana, brez deklškega priimka, je k sreči razkril že omenjeni šoštanjki zapisnik duš iz poznejšega časa, ko je družina živela v Družmirju. Leta 1781 v njem beremo: *Anna Slom-schekin vidua nata Apat*.²⁵ Goričar jo je identificiral kot hčerko Jakoba in Jere Apat iz Družmirja, katere krst je bil v šoštanjko krstno matico vpisan 23. junija 1726.²⁶

Korenine in družina škofove babice Ane Apat

O družini in rodu škofove babice Ane Apat (1726–1801), poročene z Gašperjem Slomškom s Sloma (ok. 1718–1779), nam je Goričar posredoval

¹² NŠAM, Župnija Šentjur pri Celju, Maticne knjige, R 1725–1740, pag. 236 (27. 6. 1733), 289 (17. 12. 1734). Prim. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 21; NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopis, str. 3.

¹³ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 21.

¹⁴ Štefan Slomšek je kot živ izpričan 3. junija 1752 ob poroki sina Matevža v Šmarju pri Jelšah (NŠAM, Župnija Šmarje pri Jelšah, Maticne knjige, P 1747–1763, pag. 29; prim. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 18) in 3. decembra 1754, ko je sinu Primožu Leopoldu, skorajšnjemu novomašniku, izstavil jamstveno pismo za mizni naslov (NŠAM, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXIX, Slomškova pisma, pisma Slomšku, pisma o Slomšku, XXIX-30, 3. 12. 1754 (prepis 3. 11. 1785)), kot že pokojni pa poldrugo leto pozneje, 27. junija 1756 v vpisu poroke sina Martina v Škalah (NŠAM, Župnija Škale, Maticne knjige, P 1721–1773, s. p.; prim. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 17–18 in 22).

¹⁵ ARS, AS 1110, Jožefinski kataster za Štajersko, fasc. 270, Okrajna gosposka Blagovna, št. 8, davčna občina Ponikva, subreparticijski izvleček, 28. 9. 1789, pag. 44–45.

¹⁶ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 18.

¹⁷ Na tem mestu navajamo samo dva urbarialna registra, prvega z začetka in drugega s konca časovnega razpona 1714–1778 (NŠAL, NŠAL 23, Gornji Grad – Maribor, šk. 48, knj. 39, šiftni register 1714, fol. 179v; šk. 47, knj. 38, urbar 1778, s. p., urad Slom, urb. št. 61). Tudi za hišno štetje leta 1754 so pri gornjegrajskem gospodstvu preprosto uporabili imena gospodarjev, vpisana v urbarje (StLA, Laa. A., Antiquum I, Häuserzählung 1754, K 19, Heft 70, No. 118, 5. 5. 1754).

¹⁸ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 16.

¹⁹ NŠAM, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXIX-30, 3. 12. 1754 (prepis 3. 11. 1785).

²⁰ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 12.

²¹ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 16–17.

²² Prav tam, str. 17, 28 in 32.

²³ Prav tam, str. 25.

²⁴ Prav tam, str. 21–22.

²⁵ Župnijski arhiv Šoštanj, bratovščinska knjiga 1670–1741 in status animarum 1779–1792, s. p. Prim. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 21.

²⁶ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 25.

zgolj nekaj osnovnih podatkov, precej manj kakor, denimo, o sorodstvu škofove prababice Helene Jošt iz Vojnika.²⁷ O Apatih očitno tudi ni naredil tipkopisnih izpiskov, ki bi jih poslal Francu Kovačiču in bi nam bili danes v pomoč, ampak se je že vnaprej zadovoljil z zelo splošnimi ugotovitvami. Takole pravi: »Gotovo ni brez pomena, da sta se Kašpar [Gašper Slomšek] in žena [Ana Apat] pozneje naselila v Družmirju in da prav šmihelski [šoštanski] dušni zapisnik izrecno poudarja, da je bila Kašparjeva žena rodom Apat, saj je bil nje rojstni dom v bližini šmihelske cerkve, med prvimi hišami v Družmirju, pred mostom, ki drži čez Velunjo, majhen pritok Pake, na cesti iz Šoštanja v Velenje. Apati so skozi stoletja bivali tukaj. Njihovo posestvo je bilo najobširnejše v Družmirju, če govorimo o zemlji, najodličnejše, ako mislimo na zgradbe. Tedanji gospodar, oče Kašparjevi ženi, je često boter v Šmihelu in ga knjiga nekekrat nazivlje 'gospoda' (dominus), vendar ni verjetno, da bi bil svobodnjak. Ženi je bilo ime Jera. Imela sta lepo število otrok, vendar jih je precej že v nežnih letih umrlo. Poznejša žena Kašparjeva je pač ona deklrica, ki je vpisana v rojstni knjigi dne 23. junija 1726. l. za Ano, Jakoba Apatu in njegove žene Jere hčerko.«²⁸

Goričar se je pomudil še ob vprašanju, »ali moremo in smemo ta vpis proglasiti kot rojstni vpis Kašperjeve žene, ki jo v Škalah krstna knjiga pri vpisu nje otrok beleži za Marijo Ano, vsaj dvakrat«. Dvojno osebno ime se mu upravičeno ni zdelo nič nenavadnega. Ponudil je razlago, da so starši ob krstu morali želeli za hčerko dvojno ime, župnik pa je zapisal samo Ana, ker ni bil daleč god sv. Ane.²⁹ Dejansko je Ana Slomšek pri krstu prvorojenca (1748) imenovana Marija Ana, pri krstu drugega otroka (1751) Ana Marija in pri vseh naslednjih otrocih samo Ana.³⁰ Dvojno osebno ime je bilo značilno za pomembnejše ljudi ali za takšne, ki so to želeli biti. Čeprav je edini podatek, ki Ano v virih povezuje z Apatovim rodom, navedba njenega deklškega priimka v šoštanjskem zapisniku duš leta 1781,³¹ ne gre dvomiti, da je identična z zgoraj omenjeno Ano, rojeno leta 1726 v Družmirju. Proti temu bi sicer govorila starost samo 20 let, kot jo navaja ljudsko štetje leta 1754, ki pa tudi Gašperju daje veliko premalo let, le 25.³² Po zapisniku duš je bilo Ani leta 1779 in še naslednje leto 52 let, kar se skoraj do leta natanko ujema z letom rojstva 1726,³³ medtem ko je za nekaj let precenjena

starost 79 let ob njeni smrti v začetku leta 1801.³⁴ Druge krščenke Ane Apat v letih okoli njenega rojstva v šoštanjski župniji ni bilo.³⁵ Kot bomo videli, v prid Anine identitete govori tudi poznejša povezanost Gašperja Slomška z njenim bratom Jakobom Apatom ml., obe družini, Apat in Slomšek, pa sta bili v prijateljskih stikih z družino velenjskega gosposčinskega upravitelja Franca Pischlerja.

Družina Jakoba in Jere Apat, v kateri se je rodila Slomškova babica, je, kot pravi Goričar, res štela »lepo število otrok«. V dobrega četrto stoletja med letoma 1716 in 1743 se jih je zvrstilo 13, med njimi kot šestorojena Ana. Kraj rojstva Družmirje je vpisan samo pri dveh otrocih, rojenih v letih 1733 in 1734, pri vseh drugih pa ga pogrešamo, ker tega podatka v šoštanjskih krstnih maticah v tem času nasploh niso vpisovali. Apatovi otroci so si sledili takole: Neža (roj. in kršč. 28. decembra 1716), Marija (roj. 26. in kršč. 27. decembra 1717), Jožef (kršč. 14. marca 1720), Jurij (kršč. 27. marca 1723), Andrej (roj. 20. in kršč. 21. novembra 1724), škofova babica Ana (roj. 23. in kršč. 24. junija 1726), Jožef (roj. 13. in kršč. 14. marca 1729), Sebastjan Jožef (kršč. 19. januarja 1731), Marija (kršč. 30. januarja 1733), Uršula (roj. 4. in kršč. 5. oktobra 1734), Jera (roj. in kršč. 12. marca 1737), Jakob (roj. in kršč. 5. junija 1739) in Anton (roj. in kršč. 25. junija 1743). O tem, da je družina od samega začetka živela v Družmirju, priča naslednje dejstvo. Večini Apatovih otrok so pri krstu botrovali člani družmirskih družin Dermol in Miklav,³⁶ vsaj eden od dveh botrov s tem priimkom, če ne kar oba (šestkrat). Tako sta bila pri Aninem krstu kot botra navzoča Matija Dermol in Marija Miklav. Samo dva otroka sta imela nekmečka botra oziroma botro, Jožef »gospo« Konstancijo Rohr (iz trga), Sebastjan Jožef, ki je edini dobil dvojno krstno ime, pa šoštanjskega kaplana Filipa Jakoba Stiplovška.³⁷

Presenetljivo je, da je oče Jakob Apat v krstni matici večkrat označen kot gospod, od tega vsaj trikrat v vlogi krstnega botra (dvakrat leta 1738 in enkrat 1742) ter pri krstu svojega najmlajšega otroka leta 1743 (*Dni Jacobi Appat*). Pri krstu leta 1738 tudi bemo, da boter prihaja iz Družmirja (*D. Jacobo Appath ex Schmersdorf*).³⁸ Oznako gospod zanj najdemo med drugim še ob pokopu najmlajšega sina Antona leta

²⁷ Prav tam, str. 12–13.

²⁸ Prav tam, str. 25.

²⁹ Prav tam, str. 25–26.

³⁰ NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, R 1721–1761, pag. 212, 240, 269, 300–301, 327, 339; R 1761–1790, pag. 19 in 42.

³¹ Župnijski arhiv Šoštanj, bratovščinska knjiga 1670–1741 in status animarum 1779–1792, s. p. Prim. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 21.

³² NŠAL, NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 116/2, župnija Šoštanj, 4. 2. 1754, s. p.

³³ Župnijski arhiv Šoštanj, bratovščinska knjiga 1670–1741 in

status animarum 1779–1792, s. p. – V naslednjih letih, zlasti po letu 1785, je pri Anini starosti (kot tudi pri starosti drugih družinskih članov) več nedoslednosti: 1781 – 53 let, 1782 – 54 let, 1783 – 56 let, 1784 – 57 let, 1785 – 58 let, 1789 – 56 let, 1791 – 56 let in 1792 – 57 let.

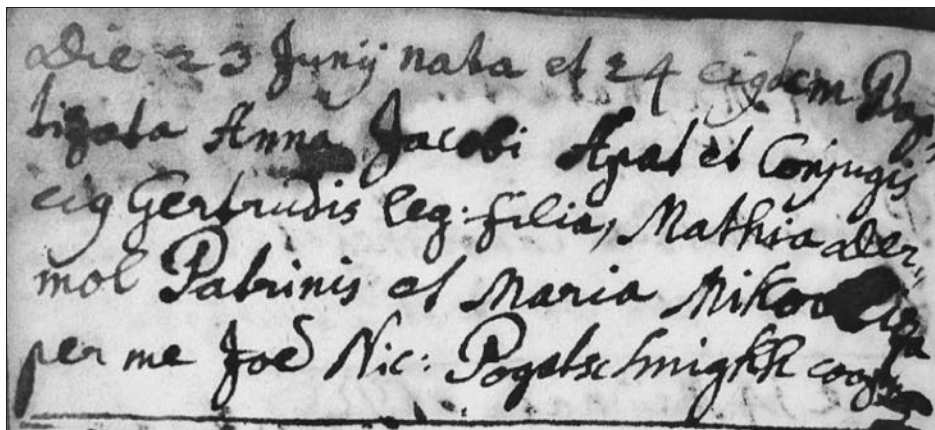
³⁴ Župnijski arhiv Šoštanj, Matične knjige, M 1771–1824, s. p., 1./3. 1. 1801. Prim. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 31.

³⁵ NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1719–1742, s. p.

³⁶ Za bivališče Dermolov in Miklavov prim. ljudsko štetje 1754 (NŠAL, NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 116/2, župnija Šoštanj, 4. 2. 1754, s. p.).

³⁷ NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1688–1719, s. p.; R 1719–1742, s. p.; R 1743–1757, s. p.

³⁸ Prav tam, R 1719–1742, s. p., 2. 11. 1738, 9. 11. 1738, 27./28. 11. 1742; R 1743–1757, s. p., 25. 6. 1743.

Vpis krsta Slomškove babice Ane Apat v šoštanjski krstni matici (NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1719–1742, s. p., 24. 6. 1726).

1744 in ob njegovem pokopu leta 1768.³⁹ V tem času v šoštanjski župniji takšna oznaka ni bila izjema, če je šlo za polnopravne tržane iz trga, zlasti za vidnejše Šoštanjčane, toda Jakob Apat je bil vendar kmečki človek, četudi je spadal med vaško elito. Ljudsko štetje ga leta 1754 navaja med podložniki gospodstva Velenje in kot gostilničarja,⁴⁰ kar ne bi moglo upravičiti naslova gospod. Razlog za njegovo občasno rabo v matičnih knjigah je bil drug. Jakob je imel namreč status tržana Šoštanja, ki sicer ni prebival v trgu, a je kljub temu užival tržanske pravice. Kot šoštanjski tržan je izpričan trikrat, tako da o njegovem statusu ni dvoma. Najprej se kot tak (*Cive Schönft.*) pojavi 15. julija 1751 v škalski poročni matici v vlogi poročne priče Jožefi, hčerki velenjskega gosposočinskega upravitelja Franca Pischlerja, ki se je tedaj omožila v grajski kapeli.⁴¹ Možnost, da se je duhovniku matičarju pripetila napaka in bi šlo v resnici za Janeza Apata, leta 1754 tako pri ljudskem štetju kot v popisu hiš izpričanega tržana in barvarja s hišo v trgu,⁴² ni verjetna že zaradi dejstva, da se je malo po omenjeni poroki prek botrstva s Pischlerjevimi povezala družina Jakobove hčerke Ane, poročene z Gašperjem Slomškom. Dvema njunima otrokoma je namreč v letih 1753 in 1756 botrovala druga Pischlerjeva hči Elizabeta.⁴³ Vsak dvom o Jakobovi identiteti in tržanskem statusu prežene vpis poroke njegovega najmlajšega sina Jakoba 25. januarja 1762 v Mozirju, v

katerem je o ženinu jasno povedano, da je sin gospoda Jakoba Apata, šoštanskega tržana, in pokojne Jere.⁴⁴ Končno je Jakob tri mesece po smrti izpričan 14. maja 1768 v ustanovnem pismu za mesto drugega kaplana šoštanske župnije kot tržan v Šoštanju in naseljenec v Družmirju (*Bürger zu Schönstein und Rücksatz zu Schmerdorf*). Novi kaplanski ustanovi je (z oporoko) daroval nič manj kot 1000 goldinarjev, za kar je moral kaplan dvakrat na mesec darovati mašo zanj, v adventu pa enkrat vsi trije šoštanjski duhovniki maševati za pokojne.⁴⁵

Kot spričujeta ljudsko štetje in popis hiš, oba iz leta 1754, Jakob Apat v trgu ni imel hiše in tam tudi ni živel.⁴⁶ Terezijanski kataster in sočasni trški šiftni register iz leta 1748 pa pričata o tem, da je v Šoštanju vendarle premogel posest. Tako je plačeval dvorni činž in vse ostale dajatve, skupaj 3 goldinarje in 25 krajcarjev, s čimer se je med 86 posestniki po višini obveznosti uvrščal na 27. mesto,⁴⁷ med drugim pred Janeza Apata s slabimi 3 goldinarji, ki je poleg njega edini imel priimek Apat.⁴⁸ Vendar to ne pomeni, da je Jakob tedaj v trgu premogel tudi hišo. Število posestnikov oziroma posestnih enot je znašalo 86, a za hišne posestnike ni mogoče šteti niti vseh tistih, skupaj 67, ki so plačevali temeljno dajatev dvorni činž (*Hofzins*), saj so mežnarju cerkve sv. Mohorja dvorni činž izpričano naložili samo za njivo, enemu posestniku pa za pusto pogorišče. Večina je imela še kako njivo ali vrt, tisti brez dvornega činža pa samo tovrstna zemljišča in eden dve pusti pogorišči.⁴⁹ Štetje hiš iz leta 1754 pozna le 60 trgu podsodnih hiš, med katerimi

³⁹ Prav tam, M 1693–1757, s. p., 10. 9. 1744; M 1758–1770, s. p., 3. 2. 1768.

⁴⁰ NŠAL, NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 116/2, župnija Šoštanj, 4. 2. 1754, s. p.

⁴¹ NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, P 1721–1773, s. p.

⁴² NŠAL, NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 116/2, župnija Šoštanj, 4. 2. 1754, s. p.; StLA, Laa. A., Antiquum I, Häuserzählung 1754, K 19, Heft 71, No. 185, 18. 4. 1754. – Ob ljudskem štetju 1754 je Janez Apat naveden kot 38-letnik. Rodil se je šoštanskemu tržanu Sebastjanu Apatu in ženi Magdalen ter bil krščen 11. junija 1716 (NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1688–1719, s. p.).

⁴³ NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, R 1721–1761, pag. 269, 300–301.

⁴⁴ NŠAM, Župnija Mozirje, Matične knjige, P 1733–1769, s. p. Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 472.

⁴⁵ NŠAL, NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 116/2, župnija Šoštanj, 4. 2. 1754, s. p.; StLA, Laa. A., Antiquum I, Häuserzählung 1754, K 19, Heft 71, Nr. 185, 18. 4. 1754.

⁴⁶ StLA, Laa. A. Antiquum, Gruppe II, Stiftregister, Band 46/534, Stiftregister Markt Schönstein 1748, pag. 13.

⁴⁷ Prav tam, pag. 11.

⁴⁸ Prav tam, pag. 1–18. Prim. Golec, Šoštanj v stoletjih, str. 452.

ni bila nobena Jakobova.⁵⁰ V terezijanskem katastru pa najdemo izvleček iz neohranjenega rektificiranega urbarja, nastal leta 1761, ki navaja 82 trških posestnikov, med njimi zopet Jakoba Apata.⁵¹

Terezijanski kataster izkazuje glavnino njegove posesti med podložniško posestjo velenjskega gospodstva. Vendar Jakob po osebnopravnem položaju ni bil velenjski podložnik, ampak podvržen gospodstvu samo s posestjo. Na njegov poseben položaj v odnosu do zemljiškega gospodstva kaže šiftni register gospodstva Velenje v terezijanskem katastru iz okoli leta 1750. V njem je Jakob Apat (*Jacob Appath*) naveden v uradu Družmirje (*Ambt Schmersdorf*) kot prvi in z daleč največjo denarno obveznostjo 22 goldinarjev in 15 krajcarjev, ki je obsegala samo davek brez činža (*verglichene Steuer ohne Zins*). Drugi podložniki so plačevali bistveno manj takšne dajatve, bodisi 1 goldinar in 15 krajcarjev bodisi ničesar, zato pa so imeli še tri vrste denarnih obveznosti: suhi činž (*Trukbner Zünß*), težki činž (*Schwerer Zünß*) in kot praviloma največje breme robotnino (*Robathgeld*). Vendar ni nihče za vse skupaj dajal niti 10 goldinarjev, najbolj obremenjeni torej niti pol toliko kot Apat.⁵² Od kdaj in zakaj je Jakob Apat užival poseben položaj, ne vemo, ker se niso ohranili urbarji velenjskega gospodstva, po katerih bi bilo mogoče spremljati historiat njegove posesti. Sicer pa njegova hubna posest po katastrski subreparticijski tabeli iz leta 1757 ni bila največja med skupno 30 v družmirskem uradu. Pri njem je odmera znašala 1 rustikalni funt, 2 šilinga in 13 denaričev, kar pomeni malo več kot hubo in četrt, premogel pa je tudi oštat s skromno odmero 15 denaričev. Večjo posest od Apata je imelo sedem Družmirčanov (do največ 1 funta, 5 šilingov in 8 denaričev), nadaljnji štirje 1 funt ali več, ostalih 18 pa manj od funta, kolikor so računali za eno celo hubo, od tega osem oštetarjev manj kot 1 šiling. Poleg tega najdemo ime Jakoba Apata še v uradu Lokovica, kjer je imel podložniško posest velikosti nekaj manj kakor pol hube (3 šilinge in 29 denaričev).⁵³ V popisu hiš velenjskega gospodstva iz leta 1754 pa zasledimo samo eno Jakobovo hišo, in sicer navedeno na prvem mestu v uradu Družmirje, pri čemer je Apat netočno

označen kot polzemljak (*Ein halber Bauer*).⁵⁴

Kot že rečeno, pomemben podatek o njem izveemo iz ljudskega štetja za šoštanjsko župnijo leta 1754. Jakob Apat, z družino popisan med podložniki velenjskega gospodstva z območja Družmirja, Lokovice in drugih delov soseske župnijske cerkve, ni naveden kot kmet, ampak kot gostilničar (*Gastgeber*). Razen njega in gosposčinskega mlinarja so bili drugi družinski poglavarji na omenjenem območju vsi kmetje (*Bauer*), hišarji (*Gebejßler*) ali gostači (*Inwoner*), redkokateri je zraven opredeljen še z neagrarnim poklicem (dvakrat hišar in krojač, po enkrat kmet in kovač ter hišar in godec).⁵⁵

Jakob Apat je bil torej tako po osebnopravnem kot socialnem položaju vse drugo kot podložnik. Imel je status šoštanjskega tržana in posest v trgu, za dobro hubo in četrt zemlje v sosednji vasi Družmirje, kjer je živel in krčmaril, v raztreseni Lokovici pa za nekaj manj kot pol hube.

O njegovi gostilničarski dejavnosti poznamo tudi skromen podatek iz nedatiranega izvlečka kletarskega računa vinotočev (*Weinschenken*) iz srede 18. stoletja, ki ga najdemo v terezijanskem katastru. Jakob Apat iz Družmirja je popisan med vinotoči, katerih obveznost je bila sprejemati vino od velenjskega gospodstva in vsako leto plačati en goldinar.⁵⁶ Ker je v naslovu izvlečka govor o vinotočih, naseljenih v (velenjskem) deželskem sodišču, je nenavadno, da je vključeno tudi Družmirje z edinim vinotočem Jakobom Apatom, saj je vas ležala v sosednjem deželskem sodišču Šoštanj.⁵⁷ Apatova domačija pa znotraj tega zapovrh v pomirju trga Šoštanj.

Na franciscejski katastrski mapi leta 1825 jo najdemo na desnem bregu potoka Velunja,⁵⁸ ki je pri Družmirju razmejeval trško pomirje od šoštanjskega deželskega sodišča.⁵⁹ Tu je Apatovina stala vsaj že leta 1770, ko je ob prvem hišnem oštevilčenju dobila hišno št. 14,⁶⁰ in le malo je verjetno, da bi bila dve desetletji prej na drugem bregu potoka, kjer je bila locirana glavnina vasi. Apatova domačija tik pred mostom čez Velunjo ob cesti Šoštanj–Velenje je imela namreč tukaj, zunaj vaškega jedra oziroma na začetku vasi, naravnost idealno lego za gostilno.

⁵⁰ StLA, Laa. A., Antiquum I, Häuserzählung 1754, K 19, Heft 71, Nr. 185, 18. 4. 1754. – Zaporedje v popisu hiš je povsem drugačno kakor v šiftnem registru. Janez Apat, ki je v šiftnem registru naveden na 52. mestu, je tokrat prvi in označen z barvarskim poklicem. Prim. Golec, Šoštanj v stoletjih, str. 453.

⁵¹ StLA, Maria-Theresianischer Kataster, K 48, Cillier Kreis, Herrschaften, Nr. 170, Herrschaft Schönstein., Extract auß dem Herrschaft Schönsteiner Rectifications Urbario, 26. 3. 1761. – Zaporedje posestnikov je drugačno kot v šiftnem registru za leto 1748, imena pa povečini enaka, pri čemer je pri nekaterih naveden še novi gospodar; Jakob Apat je tokrat popisan na 61. mestu.

⁵² StLA, Maria-Theresianischer Kataster, K 53, Cillier Kreis, Herrschaften, Nr. 209, Herrschaft Wöllan, Extract aus den Stüfft Register etc., s. d.

⁵³ Prav tam, Subrepartitions Tabell, 7. 11. 1757.

⁵⁴ StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe I, Häuserzählung 1754, K 20, H 75, CK, Nr. 240 (Herrschaft Wöllan), 1. 5. 1754.

⁵⁵ NSAL, NSAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 116/2, župnija Šoštanj, 4. 2. 1754, s. p.

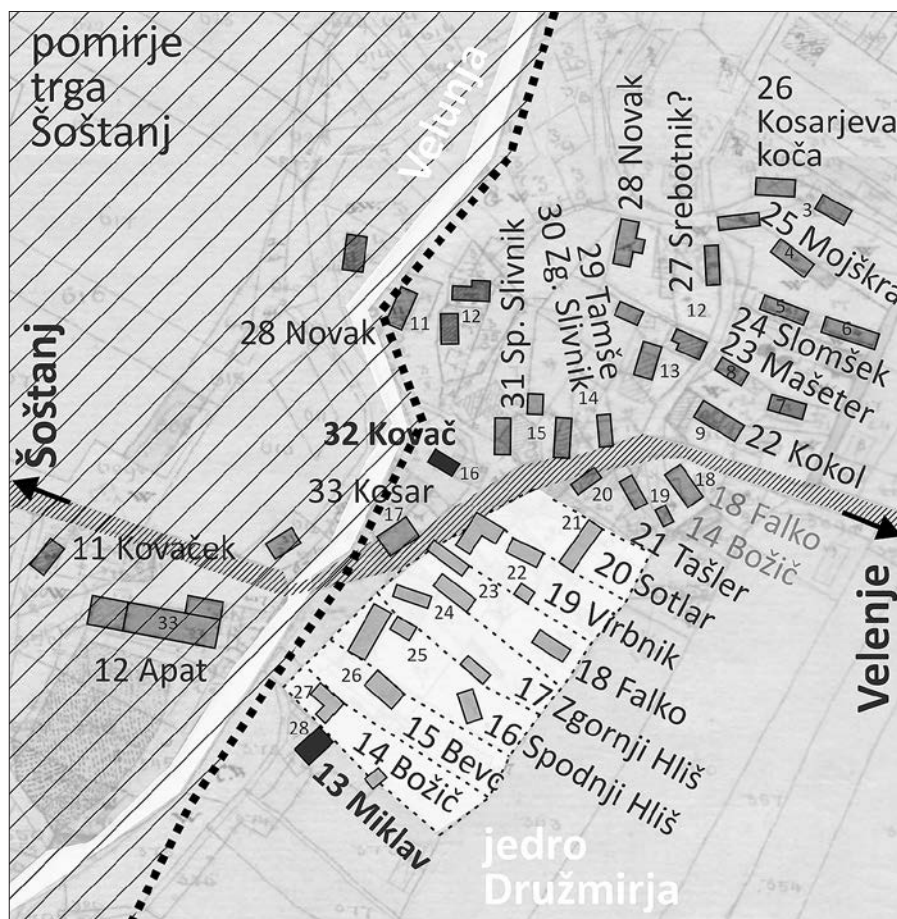
⁵⁶ StLA, Maria-Theresianischer Kataster, K 53, Cillier Kreis, Herrschaften, Nr. 209, Herrschaft Wöllan, Nr. 10, Extract etc., s. d.

⁵⁷ *Historischer Atlas*, Bl. 32, Cilli.

⁵⁸ SI AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko, C 408, k. o. Družmirje, zapisnik stavbnih parcel, 20. 4. 1826; mapni list IV.

⁵⁹ *Historischer Atlas*, Bl. 32, Cilli; Poles, S praporom, str. 647.

⁶⁰ O hišni številki v sedemdesetih letih 18. stoletja pričajo vpi-si krstov otrok Jakoba Apata ml. (NSAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1771–1790, pag. 24 in 53) in status animarum iz leta 1779 (Župnijski arhiv Šoštanj, bratovščinska knjiga 1670–1741 in status animarum 1779–1792, s. p.).

Domačije v Družmirju po franciscejskem katastru 1825 in meja trškega pomirja; Apatova je bila že znotraj pomirja (Poles, S praporom, str. 647).

Lociranost Apatovine na tleh trškega pomirja sama po sebi ni dajala nikakršnega zagotovila za Jakobov tržanski status, saj je bila posest podložna gospodstvu Velenje, in ne trgu, tako kot so znotraj pomirja ležale tudi druge kmečke posesti, podložne različnim gospodstvom. Jakob ni mogel postati tržan Šoštanja na tej osnovi, ampak samo na podlagi svoje trgu podložne posesti, ki smo jo že spoznali.

V zvezi z njegovim potrjenim statusom tržana in sočasnim bivanjem na posesti pod velenjskim gospodstvom se kot ključno postavlja vprašanje: Je bil Jakob najprej tržan in je šele kot tak postal tudi gospodar kmečke posesti v Družmirju ali obrnjeno, tako da je kot podložnik pridobil posest v trgu in so ga potem sprejeli med polnopravne tržane? Takšno zaporedje – najprej velenjski podložnik, nato šoštanjski tržan – bi bilo sicer logično, bi pa pomenilo, da je moral pred podelitvijo tržanskih pravic razvezati rojenjaško razmerje z velenjskim gospodstvom, kar je v praksi praviloma pomenilo odkup iz rojenjaštva in z njim povezano odselitev. Jakobovi dobri odnosi z velenjskim gosposčinskim upraviteljem Francem Pischlerjem – Apat je bil, kot smo videli, leta 1751 poročna priča Pischlerjevi hčerki – bi navsezadnje

lahko omogočali, da bi tudi po odvezi od rojenjaštva ostal na svoji podložniški posesti. Toda Jakob je kot gospod, kar v tem primeru pomeni tržan, izpričan že precej prej, prvič leta 1738, ko je Pischler šele nastopil službo upravitelja ali niti še ne.⁶¹ Poleg tega je bilo meščanom in tržanom neprimerno lažje pridobiti kmečko posest, saj so kot osebno svobodni obdržali svoj osebnopravni položaj. Viri, ki bi lahko določno odgovorili na naše vprašanje, kaj je bil Jakob Apat najprej, šoštanjski tržan ali podložnik gospodstva Velenje v Družmirju, nas tu žal puščajo na cedilu, saj se iz prve polovice 18. stoletja niso ohranili ne urbarji velenjskega gospodstva ne urbarialni in davčni viri trga Šoštanj, razen šiftnega registra iz leta 1748. Prav tako ni mogoče ugotoviti, kdaj so Jakoba sprejeli med tržane, ker za Šoštanj tovrstne evidence niso ohranjene. Vse, kar vemo za čas pred sredo stoletja, so podatki iz župnijskih matičnih knjig, kjer pa težave povzročata dve vrzeli, prva v vrsti krstnih matic in druga poročnih.

⁶¹ Franc Pischler je kot velenjski gosposčinski upravitelj prvič izpričan leta 1740 (NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, R 1721–1761, pag. 146).

Tako smo pri ugotavljanju identitete zakoncev Jakoba in Jere Apat soočeni z za zdaj nepremagljivimi ovirami, ki jih bo v prihodnosti morda premagala kaka naključna najdba. Nemogoče je bilo ugotoviti, kdo so bili njuni starši in kdaj natanko sta se rodila. Jakob je glede na starost ob smrti prišel na svet okoli leta 1683, Jera pa okrog leta 1702. Jera naj bi ob pokopu 5. septembra 1758 (*Gertrudis Appatin*) po šoštanjski mrliški matici štela okoli 56 let.⁶² A glede na to, da je prvega otroka rodila konec leta 1716, tedaj zelo verjetno ni bila šele 14-letnica, ampak je imela kakšno leto več. Jakob je bil od nje precej starejši, če sledimo mrliški matici, po kateri je ob pokopu 1. februarja 1768 štel 85 let.⁶³ V tem času so pri navajanju starosti starih umrlih oseb sicer neredko nezavedno pretiravali,⁶⁴ a Jakob je moral imeti vsaj 80 let, ker njegovega krsta ni v šoštanjski krstni matici, ki se po 16-letni vrzeli začneja leta 1688.⁶⁵

Že v Goričarjevem času sta bili pogrešani ključni šoštanjski matični knjigi, ki bi odgovorili na vprašanje, kdaj in komu sta se Jakob in Ana rodila. Prva izgubljena matica je poročna knjiga, v katero je bila leta 1716 ali malo pred tem najverjetneje vpisana njuna poroka.⁶⁶ Tako ne poznamo niti Jerinega dekleškega priimka. Druga je krstna matica iz časa, ko se je rodil Jakob, o katerem prav tako ne vemo, iz katere družine Apatov je izvirjal. Niti podroben pregled ohranjenih matičnih knjig žal ni dal opore za ugotavljanje Jakobovih sorodstvenih povezav z drugimi Apati, saj se nikoli ne pojavi v družbi katerega od njih. Namig v zeleno smer iskanja bi lahko bilo že botrstvo, zlasti pa vloga poročne priče, a takšnega izhodišča nimamo.⁶⁷

Da sta se zakonca Apat skoraj brez dvoma poročila v šoštanjski župniji – kar praviloma pomeni, da je nevesta v času poroke tu živela, če že ni bila od tod po izvoru –, je mogoče z veliko mero gotovosti trditi po pregledu poročnih matic sosednjih in bližnjih župnij, čeprav matice niso ohranjene za vse župnije. Tako vemo, da Jakob Apat ni šel po nevesto v župnijo Šmartno pri Slovenj Gradcu, Mozirje, Braslovče

in Črna na Koroškem.⁶⁸ Vprašanje, ali se je morda k rosno mladi Jeri v Družmirje priženil, ostaja neodgovorjeno. Gotovo pa je nekaj. Kot priča šoštanjska krstna matica, se Jera ni rodila kot Jera Apat,⁶⁹ kar bi pomenilo, da bi njen mož po priženitvi začel uporabljati ženino hišno ime za svoj priimek. Takšna praksa je bila namreč v tem času pri zetih precej pogosta. Kako se je Jera pisala pred poroko, bi hipotetično lahko dognali prek botrstev, če bi pred poroko in po njej botrovala otrokom iz iste družine, najprej z dekleškim in nato z moževim priimkom, a se tudi to ni zgodilo. Prav tako ne vemo ničesar o Jakobu, dokler se ni oženil, saj njegovega imena ni med krstnimi botri. V vlogi botra se je pojavil takoj, ko si je ustvaril družino. Malo je verjetno, da ne bi bil identičen z Jakobom Apatom, ki je 18. septembra 1716, dobre tri mesece preden je prvič postal oče, botroval nezakonski hčerki Karla Sigmunda pl. Hohenwarta in njegove konkubine Jere.⁷⁰ V naslednjih dveh letih je bil dvakrat boter sosedom iz Družmirja,⁷¹ ki jih kot take izdajajo priimki.⁷²

Pri tem se neizogibno postavlja vprašanje, od kdaj je na Jakobovi kmečki posesti v Družmirju dejansko gospodaril Apatov rod, oziroma v kolikšni meri drži Goričarjeva trditev: »Apati so skozi stoletja bivali tukaj.«⁷³ Nemara je Goričar v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu imel v rokah urbarje šoštanjskega gospodstva, ki razkrivajo priimek Apat v Družmirju v 16. in 17. stoletju. Sicer pa si je lahko pomagal z Orožnovo objavo imen podložnikov v temeljnem urbarju iz leta 1575.⁷⁴ Za naše vprašanje so urbarji komajda v pomoč. Prejkone ne Apatov rod ne priimek v Družmirju nista kontinuirano obstajala od leta 1575, ko je priimek prvič izpričan, do Jakobovega časa približno poldrugo stoletje pozneje. Tako lahko govorimo le o pojavitvah priimka ter o njegovem izvoru in pomenu, ni pa mogoče rekonstruirati sorodstvenih povezav med nosilci in pavšalno trditi, da so prvi dokumentirani družmirski Apati biološki predniki škofa Slomška.

Priimka Slomškove babice še ne najdemo v najstarejšem urbarju gospodstva Šoštanj iz leta 1498, v katerem ga večina podložnikov sploh še ni imela.⁷⁵

⁶² NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, M 1758–1770, s. p.

⁶³ Prav tam, s. p.

⁶⁴ O dedu Valentina Vodnika najdemo, denimo, pri Vodniku in v mrliški matici navedbo starosti 85 let, v resnici pa jih je imel le 74 (Golec, Rod Valentina Vodnika, str. 14–15).

⁶⁵ NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1688–1719.

⁶⁶ Vrzal v vrsti poročnih matic od leta 1702 do 1771 najdemo že v vodniku po matičnih knjigah iz leta 1972 (Umek – Kos (ur.), *Vodnik po matičnih knjigah*, str. 723). I. Orožen je pogrešano matico iz obdobja poroke zakoncev Apat še imel v rokah, saj navaja tri poroke iz obdobja 1706–1740 (Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 478).

⁶⁷ V najstarejši ohranjeni krstni matici župnije Škale za obdobje 1685–1720 je prvih deset let mogoče najti enega samega krščenca s priimkom Apat. 15. novembra 1688 je bil krščen Andrej, sin Pavla in Marije Apat (NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, R 1685–1720, s. p.). Glede na ime botre Marjete Valenci se je rodil v trgu Šoštanj, saj je ista »gospa« Marjeta sinu istega para botrovala 19. novembra 1694 v Šoštanju (NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1688–1719, s. p.).

⁶⁸ NŠAM, Župnija Šmartno pri Slovenj Gradcu, Matične knjige, P 1667–1729; Župnija Mozirje, Matične knjige, P 1666–1732; Župnija Braslovče, Matične knjige, P 1708–1771; Župnija Črna na Koroškem, Matične knjige, P 1684–1752. – V župniji Št. Ilj pri Velenju je v poročnih maticah vrzel med letoma 1713 in 1717, v župniji Škale se začnejo z letom 1721, v Šmartnem pri Velenju 1784, v Št. Ilju pod Turjakom 1786, v Šmartnem ob Paki pa 1784.

⁶⁹ NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1688–1719.

⁷⁰ Prav tam, s. p. 18. 9. 1716.

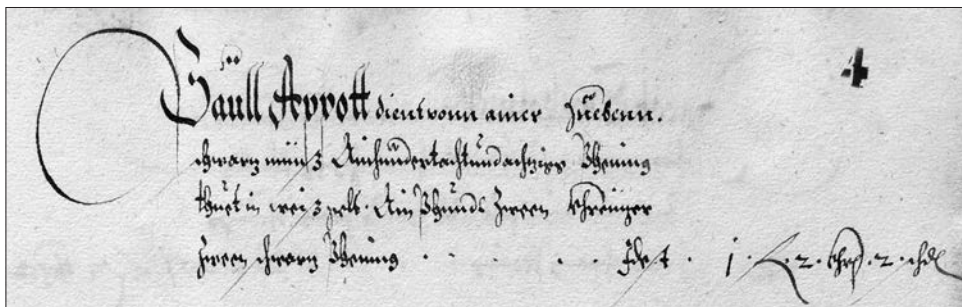
⁷¹ Prav tam, s. p., 1. 6. 1717, 18. 4. 1718.

⁷² Za bivališča botrov je referenca ljudsko štetje 1754 (NŠAL, NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 116/2, župnija Šoštanj, 4. 2. 1754, s. p.).

⁷³ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 25.

⁷⁴ Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 421–428.

⁷⁵ StLA, Laa. A. Antiquum, Gruppe II, Stockurbare, K 74,

Pavel Apat, prvi znani nosilec tega priimka v Družmirju, v urbarju gospostva Šoštanj iz leta 1575 (StLA, Laa. A. Antiquum, Gruppe II, Stockurbare, K 75, Sch. 68/157, Urbar Schönstein und Katzenstein 1575, fol. 4r).

Rodbinska imena so tako kot drugod tudi v Šaleški dolini množično vznikala v 16. stoletju. V šoštanjskem urbarju iz leta 1575 je brez priimka že zelo malo podložnikov, Apate pa srečamo na dveh koncih. V župi Družmirje je na petem mestu naveden gospodar cele hube z imenom Pavel Apat oziroma Apot (*Paull Apprott*).⁷⁶ V sosednji župi Ravne sta drug za drugim popisana dva Apata ali Apota, oba s celo hubo: župan Martin (*Martin Appott Suppan*) in Jakob, Lukov sin (*Jacob Lucas Appott Sun*).⁷⁷ V nadaljevanju urbarja naletimo na družmirskega Pavla in ravenskega Martina še kot na plačnika žitne desetine,⁷⁸ medtem ko je Gregor Apat (*Apot*) iz Lokovice plačeval vinsko desetino, polovico šoštanjskemu gospostvu in polovico župniji Škale.⁷⁹ Identično stanje prikazujeta nekaj let mlajša urbarja iz let 1577 in 1578.⁸⁰ V naslednjega pol stoletja je vas Družmirje odpadla od šoštanjskega gospostva in postala del gospostva Velenje.⁸¹ V urbarju gospostva Šoštanj iz leta 1623 tako med šoštanjskimi podložniki najdemo samo enega Apata, in sicer Klemenca (*Clement Apath*) v uradu Ravne kot gospodarja dveh polovičnih hub, oštata in nekaj dodatnih zemljišč.⁸² Je pa Družmirje še naprej zajeto v razdelku žitna desetina, ki so jo šoštanjskemu gospostvu poleg domačih plačevali tudi podložniki drugih gospostev. Imena 22 družmirskih desetinskih zavezancev se skoraj v celoti ujemajo z imeni v pol stoletja starejših šoštanjskih urbarjih iz sedemdeset-

tih let 16. stoletja, kar pomeni, da ne odražajo aktualnega, ampak preteklo stanje. Tako sta v Ravnah navedena že znana šoštanjska podložnika Jakob in Martin Apat (*Apoth*), vsak z eno hubo,⁸³ v Družmirju pa velenjski podložnik Pavel Apat (*Apath*), prav tako gospodar cele hube.⁸⁴ V naslednjih dveh urbarjih iz let 1658 in 1661–1668 ter v nedatiranem urbarju, ki ga lahko postavimo v petdeseta ali šestdeseta leta 17. stoletja, je v župi Ravne izpričan podložnik Andrej Apat (*Appath, Apath*), in sicer na istem mestu in posesti kot leta 1623 Klemen.⁸⁵ Imena plačnikov žitne desetine najdemo samo v tretjem, tj. nedatiranem urbarju in so očitno iz tega časa. Po tem urbarju je imela večina od skupno 27 plačnikov v Družmirju enake priimke kakor v urbarjih iz let 1575, 1577 in 1623, le da je njihov vrstni red zdaj drugačen in da priimek Apat pogrešamo. Ni rečeno, da ga ni bilo več, a je to glede na povedano zelo verjetno. Zato pa pozna isti urbar dva Apata, Matijo (*Apath*) in Ano (*Appathin*), med skupno 50 plačniki žitne desetine v trgu Šoštanj.⁸⁶ Nasprotno med 19 trškimi zavezanci desetine v urbarju leta 1623 ni bilo še nobenega s tem priimkom.⁸⁷ Omenjeni Matija Apat se je imenoval enako kot šoštanjski tržan (*Mathiasen Appat burgern alhier*), ki ga leta 1674 najdemo kot enega od cenilcev nekega vinograda v fragmentarno ohranjenih protokolih gospostva Šoštanj.⁸⁸

Le približno lahko časovno opredelimo, kdaj so se Apati naselili tudi v trgu Šoštanj, kamor so nedvomno prišli iz okoliških vasi. Najzgodnejši vir o trških posestih in posestnikih, popis dimnine, izrednega davka na ognjišča iz leta 1572, med 35 davčnimi zavezanci ne pozna še nobenega.⁸⁹ Glede na to, da sta v urbarju iz petdesetih in šestdesetih let 17. stoletja v trgu kot plačnika desetine izpričana že dva Apata,

Sch. 67/156, Urbar Schönstein 1498. Prim. objavo imen podložnikov v: Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 419. Urbar je pri Orožnu datiran z letnico 1480.

⁷⁶ Prav tam, K 75, Sch. 68/157, Urbar Schönstein und Katzenstein 1575, fol. 4r.

⁷⁷ Prav tam, fol. 13r in 13v.

⁷⁸ Prav tam, fol. 147r in 150r.

⁷⁹ Prav tam, fol. 182v.

⁸⁰ Prav tam, K 76, Sch. 70/159, Urbar Schönstein und Katzenstein 1577, fol. 6v, 15r, in 156v; K 75, H 158, Urbar Schönstein und Katzenstein 1578, fol. 4r, 13r in 155v.

⁸¹ Kdaj in kako se je to zgodilo, ostaja neznanka. Štajerska imenjska knjiga o tem molči (prim. StLA, B 249/5, Sikora, *Die Steirischen Gülden etc.*, str. 323). Danes pogrešani urbar gospostva Velenje iz leta 1598 Družmirja še ne vključuje (Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 262–271).

⁸² StLA, A. Schönstein, Herrschaft und Markt, K 1, H 15, Urbar Schönstein 1623, pag. 4–6.

⁸³ Prav tam, pag. 178.

⁸⁴ Prav tam, pag. 188.

⁸⁵ Prav tam, K 2, H 16, Urbar Schönstein 1658, pag. 5–6; K 13, H 19, Urbar Schönstein 1661–1668, fol. 4r–4v; K 2, H 17, Urbar Schönstein, s. a., pag. 2.

⁸⁶ Prav tam, K 2, H 17, Urbar Schönstein, s. a., pag. 222.

⁸⁷ Prav tam, K 1, H 15, Urbar Schönstein 1623, pag. 208–211.

⁸⁸ Prav tam, K 2, H 13, Verwaltungsprotokolle 1674–1787, Protokoll 1674–1675, pag. 34.

⁸⁹ Golec, Šoštanj v stoletjih, str. 449.

moški in ženska (vdova), se je to zgodilo nekaj desetletij prej.

Šoštanske krstne matice, ki se začnejo leta 1630, poznajo celo vrsto Apatov, od katerih pa je le redkokateri mogoče locirati v določen kraj, saj podatkov o rojstnih krajih krščencev in domačih krajih botrov skoraj ni. Pri tem sicer nekoliko pomagajo znana imena iz urbarjev. Matija Apat se, denimo, kot krstni boter pojavlja od leta 1635⁹⁰ in od naslednjega leta kot oče krščencev, rojenih v zakonu z Elizabeto.⁹¹ Leta 1651 je v vlogi botra prvič naveden kot šoštanski trški sodnik (*pro tempore Schönstainense Judice*) in nato kot tak še v letih 1662 in 1664, leta 1663 pa je Matijeva sodniška funkcija izpričana prek njegove druge žene Magdalene (*tunc Judicisa*),⁹² umrle leta 1696 in rojene okoli 1638.⁹³ Ta mu je prav tako rodila več otrok,⁹⁴ med njimi naslednika Sebastjana (1672–1747), ki ga kot tržana in družinskega očeta srečujemo od konca 17. stoletja.⁹⁵ Njegov sin Janez (1716–1760)⁹⁶ je bil ob ljudskem štetju 1754 edini

v trgu živeči družinski poglavar s tem priimkom, po osebnem položaju tržan in po poklicu barvar.⁹⁷

Slomškov praded Jakob Apat (ok. 1683–1768) bi glede na vse, kar o njem vemo, zlahka izvirjal iz trga Šoštanj. Ker pa se je rodil v času vrzeli v krstnih maticah (1672–1688) in ga ni mogoče povezati z nobenim drugim Apatom, vprašanje o njegovem izvoru ostaja odprto. Težko bi bil sin trškega sodnika Matije, ki je umrl pred začetkom vodenja mrliške matice leta 1693,⁹⁸ in nikakor ne sin Sebastjana, rojenega preporno, da bi mu lahko bil oče. Jakoba bi lahko veliko prej povezali z zakoncema Pavlom in Marijo, rojeno Aurberger, ki sta se poročila 3. novembra 1677⁹⁹ in so se jima otroci rojevali še v devetdesetih letih, na njuno bivanje v trgu pa kažejo imena krstnih botrov.¹⁰⁰ Marija (ok. 1654–1704) je bila po poročni matici hči Janeza Aurbergerja, Pavel (1655–1705) pa najstarejši sin Martina in Marije Apat, zakoncev, ki sta sodeč po imenih krstnih botrov svojih otrok prav tako živela v Šoštanju¹⁰¹ in morala oba umreti pred letom 1693, ko se začenja prva mrliška matica.¹⁰² Martin je označen kot pokojni že ob poroki hčerke Lucije leta 1680.¹⁰³ V šoštanskih krstnih, poročnih in mrliški matici se v 17. stoletju pojavlja še vrsta drugih Apatov, le Jakoba Apata ne najdemo.

Maks Goričar, ki se je brez uspeha ubadal z isto težavo, je v opombi zapisal: »Naš Jakob je brčas sin vdove Jere Apat, ki je vpisana med člani bratovščine sv. Rešnjega Telesa za l. 1685.: Jera Apat s hčerko Katarino in sinom Jakobom.«¹⁰⁴ A tudi tu zadenemo

⁹⁰ NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1630–1648, s. p., 12. 1. 1635.

⁹¹ Njegovi otroci iz prvega zakona so se zvrstili takole: Uršula (kršč. 3. oktobra 1636), Marija (kršč. 22. januarja 1638), Matija (kršč. 30. januarja 1640), Helena – Ālena (kršč. 15. aprila 1642), Marija (kršč. 20. avgusta 1646), Katarina (kršč. 1. novembra 1649), Martin (kršč. 13. novembra 1654), Marija (kršč. 25. januarja 1657), Janez (kršč. 20. marca 1659) in Lucija (kršč. 28. novembra 1661) (prav tam, R 1630–1648, s. p.; R 1648–1667, s. p.).

⁹² Prav tam, R 1648–1667, s. p., 8. 6. 1657, 14. 11. 1662, 11. 5. 1663, 8. 4. 1664, 19. 6. 1664. – Izključeno je, da bi bila Magdalena žena Matijevega leta 1640 rojenega sina Matije ml., saj ta pri samo triindvajsetih ne bi mogel biti trški sodnik.

⁹³ Mrliška matica daje »gospe« Magdaleni Apat, pokopani 22. januarja 1696, 58 let (NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, M 1693–1757, s. p.).

⁹⁴ Njune poroke ni v nobeni od dveh šoštanskih poročnih matic iz tega časa (prav tam, P 1651–1665 [dejansko 1651–1661] in P 1653–1702). Zakoncema so se rodili otroci: dvojčka Jurij in Janez (kršč. 13. marca 1663), Marjeta (kršč. 19. junija 1664), Marija (kršč. 19. marca 1667), Gregor (kršč. 12. marca 1669) in Sebastian (kršč. 22. januarja 1672), nato pa v krstnih maticah sledi 16-letna vrzel (prav tam, R 1648–1667, s. p.; R 1667–1672, s. p.).

⁹⁵ Sebastjan Apat je bil krščen 22. januarja 1672, pri krstu pa najdemo redko navedbo kraja – trg (*ex oppido*). Prvič se je poročil nekje zunaj domače župnije in imel z ženo Marijo, pokopano 14. februarja 1700 v starosti 24 let, štiri otroke: Uršulo, krščeno 18. oktobra 1694 in pokopano 22. junija 1699, Jero, krščeno 6. marca 1696, otroka neznanega imena in spola, krščenega 14. novembra 1697, ter Andreja, krščenega 14. novembra 1697 in pokopanega 8. marca 1700. Ponovno se je oženil 28. novembra istega leta, in sicer z Magdaleno, hčerko pokojnega Matije Naveršnika, s katero je imel še več otrok (NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1667–1672, s. p.; R 1688–1719, s. p.; P 1653–1702, s. p.; M 1693–1757, s. p.). Da je bil Sebastian po poklicu barvar, izvemo iz vpisa smrti nekega berača, ki je 4. decembra 1712 umrl na njegovem domu. Ob pokopu 10. februarja 1747 mrliška matica Sebastjana Apata označuje kot gospoda in mu daje okoli 75 let (prav tam, M 1693–1757, s. p.).

⁹⁶ Janez Apat je bil krščen 11. junija 1716; ob pokopu 22. maja 1760 je označen kot gospod, mrliška matica pa mu daje okoli 50 let (NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1688–1719, s. p.; M 1693–1757, s. p.).

⁹⁷ Ljudsko štetje ga navaja v trgu Šoštanj kot 38-letnega tržana in barvarja, poročenega s 30-letno Ano (NŠAL, NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 116/2, župnija Šoštanj, 4. 2. 1754, s. p.; prim. Golec, Trg Šoštanj, str. 479).

⁹⁸ NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, M 1693–1757.

⁹⁹ Prav tam, P 1653–1702, s. p.

¹⁰⁰ 2. decembra 1691 sta bili krščeni njuni dvojčici Barbara in Marija, 19. novembra 1694 sin Tomaž, ki so ga pokopali 8. maja 1697, 17. marca 1699 pa so nesli h krstu Marijo, pokopano 4. avgusta istega leta, ki sta ji bila botra trški sodnik Jernej Klančnik in žena šoštanskega gosposčinskega upravitelja Marija Elizabeta Lemoher (NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1688–1719, s. p.; M 1693–1757, s. p.). En otrok Pavla in Marije Apat je bil krščen v Škalah, in sicer Andrej 15. novembra 1688 (NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, R 1685–1720, s. p.). Da spada v to družino, potrjuje ime botre Marjete Valenci, ki je pozneje botrovala tudi Tomažu.

¹⁰¹ Mariji, ženi Pavla Apata, daje mrliška matica ob pokopu 16. januarja 1704 okoli 50 let, Pavlu pa 25. maja 1705 devet let preveč, in sicer 59 (prav tam, M 1693–1757, s. p.). Marijinega rojstva okoli leta 1654 ni mogoče najti v šoštanski krstni matici, kakor tudi ne njenih sorojencev (prav tam, R 1648–1667). Zakoncema Martinu in Mariji Apat, katerih poroke v šoštanskih poročnih maticah ni (prav tam, P 1651–1665 [dejansko 1651–1661], P 1653–1702), so se rodili naslednji otroci: Pavel (kršč. 9. junija 1655), Jurij (kršč. 27. marca 1658) in Lucija (kršč. 12. decembra 1660) (prav tam, R 1648–1668, s. p.). Referenca za krstne botre so imena desetinskih obveznikov iz trga v urbarju gospostva Šoštanj iz petdesetih ali šestdesetih let 17. stoletja (StLA, A. Schönstein, Herrschaft und Markt, K 2, H 17, Urbar Schönstein, s. a., pag. 220–229).

¹⁰² NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, M 1693–1757.

¹⁰³ Prav tam, P 1653–1702, s. p., 30. 1. 1680.

¹⁰⁴ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 25.

ob dilemo. Če se je Jakob res rodil že okoli leta 1683, kot je mogoče izračunati iz navedbe o starosti 85 let ob smrti leta 1768, bi imel leta 1685 komaj dve leti. Postavlja se vprašanje, ali bi tako majhnega otroka sploh včlanili v bratovščino. Poleg tega je Jakobova mati Jera v omenjeni bratovščinski knjigi vpisana z dvojnimi priimkom Apat ali Hleb: »Gera Appatin oder Hlepin cum filia Catharina et filio Jacobo«. ¹⁰⁵ Leta 1685 je bila po vsem sodeč že vdova, bodisi po Jakobu bodisi po Juriju Hlebu, ki sta oba imela ženo z imenom Jera. Povezave teh dveh družin s katerim koli Apatom ni bilo mogoče ugotoviti, pa tudi tega ne, da bi se vdova Jera Hleb vnovič omožila s kakim Apatom. ¹⁰⁶ Jurijeve žena Jera, omožena že leta 1654, je bila hči Jurija Laporška ¹⁰⁷ in glede na starost komajda še pride v poštev za Jakobovo mater, Jakob pa je pred oltar stopil leta 1664 z Jero, doma iz Ribnice na Kranjskem. ¹⁰⁸ Preden se v krstnih maticah leta 1672 začne 16 let trajajoča vrzel, ki se vleče do leta 1688, se je Juriju in Jeri Hleb rodila hči Katarina, krščena 9. novembra 1669, ¹⁰⁹ ki bi bila lahko identična z Jerino hčerko Katarino iz bratovščinske knjige, pozneje pa je v matičnih knjigah ne najdemo. Obe družini Hleb sta glede na imena botrov, šoštanjskih tržanov, živeli v trgu. ¹¹⁰ Edina povezava med Hlebi in Apati je prej omenjena poroka nekega Matije Hleba z Lucijo, hčerko pokojnega Martina Apata, 30. januarja 1680. ¹¹¹

Zanimivo je, da je bil Martin Hleb z ženo Lucijo leta 1685 v bratovščinsko knjigo Sv. Rešnjega Telesa vpisan takoj za Pavlom Apatom in njegovo ženo Marijo. Pri vseh je križec, ki označuje smrt, članstvo v bratovščini pa sta v obeh primerih nadaljevala druga zakonca, in sicer vse do leta 1734. Jera Apat ali Hleb, pri kateri je prav tako dopisan križec, je s hčerko Katarino in sinom Jakobom obveznosti do bratovščine izpolnjevala samo do leta 1697, kar prejkone kaže na njihovo odselitev, saj jih v tem času ni v mrliški matici. ¹¹² V bratovščinski knjigi so tudi imena drugih Apatov, med drugim dvakrat slovenska ženska oblika priimka Apačica (*Marina Appatschiza, Jera Apatziza*). ¹¹³

Za zdaj imamo premalo podatkov, da bi lahko Slomškovega pradedu Jakoba Apata uvrstili v katero koli družino Apat. Še najbolj verjetno se zdi in bi bilo

glede na znana dejstva povsem mogoče, da se je sredi osemdesetih let 17. stoletja rodil kot sin (tržana) Pavla in Marije, rojene Aurberger, ki sta drug za drugim umrla v letih 1704 in 1705. Tržanski status očeta Pavla in podedovana posest v trgu bi bila dobra podlaga za Jakobov sprejem med polnopravne tržane, za kar so praviloma zahtevali še poročenost. Ta pogoj je Jakob najverjetneje izpolnil v začetku leta 1716, nemara tik preden se je preselil na posest v Družmirje, morda kupljeno, morda podedovano, če se ni tja priženil. Ker je domačija ležala ravno še znotraj trškega pomirja, je tem lažje upravičil preselitev na hubo, ki je bila sicer podložna gospodstvu Velenje. Hipotezo o Jakobu, tržanskem sinu iz Šoštanja, bo treba še potrditi, kar ne bo šlo brez novih, še neznanih virov, za katere je vprašanje, ali sploh obstajajo.

Gotovo pa je eno. Škof Slomšek, ki je pred nastopom škofovske službe kratek čas služboval kot celjski opat (1846), ¹¹⁴ je imel med predniki kar nekaj (generacij) »opatov«, najsi je za to vedel ali ne. Priimek Apat, danes v Šaleški dolini z naglasom na prvem zlogu – Ápat, namreč pomeni opata, kot je dokumentirano že v slovenski protestantski književnosti od leta 1557 dalje, ¹¹⁵ v času intenzivnega nastajanja slovenskih priimkov. Kot smo videli, prve šaleške Apate srečamo v urbarju gospodstva Šoštanj iz leta 1575, in sicer v Aninem rodnem Družmirju, Ravnah in Lokovici, treh sosednjih naseljih Šoštanja, medtem ko v urbarju iz leta 1498 tega in številnih drugih priimkov še ni. V letih pred drugo svetovno vojno je bil priimek Apat na Slovenskem najpogostejši v okraju Šmarje pri Jelšah, sledili so okraji Celje okolica, Slovenj Gradec, ki je zajemal tudi Šaleško dolino, in kot zadnji Maribor desni breg. ¹¹⁶ Danes (2023) je zelo redek, s skupno 74 nosilci, najpogostejše zastopanimi v savinjski in koroški regiji. ¹¹⁷ Tako kot priimki Kaplan, Prošt, Škof ali Papež gre za tip priimka, ki je nastal prek vzdevka iz občnega poimenovanja v cerkveni hierarhiji, in sicer po taki ali drugačni povezavi z nosilci, na primer šaljivi ali povsem naključni. ¹¹⁸ Takšna vez bi lahko bilo podložništvo samostanu ali povezanost s Cerkvijo in duhovniki nasploh.

Vrnimo se k družini **Slomškovih prastaršev Jakoba in Jere Apat iz Družmirja**. Iz podatkov ljudskega štetja leta 1754 ¹¹⁹ o njej izvemo naslednje. S 60-letnim Jakobom in njegovo 50-letno ženo Jero so tedaj živeli samo še trije otroci, 20-letna Uršula, 14-letna Jera in 12-letni Jakob, ter dva hlapca in dekla. Razen pri Uršuli (roj. 1734), ki je tisto leto

¹⁰⁵ Župnijski arhiv Šoštanj, bratovščinska knjiga 1670–1741 in status animarum 1779–1792, s. p.

¹⁰⁶ NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, P 1653–1702.

¹⁰⁷ Prav tam, s. p., 11. 6. 1654.

¹⁰⁸ Prav tam, s. p., 28. 2. 1664.

¹⁰⁹ Prav tam, R 1667–1672, s. p., 9. 11. 1669.

¹¹⁰ Referenca za krstne botre so imena desetinskih obveznikov iz trga v sočasnem urbarju gospodstva Šoštanj (StLA, A. Schönstein, Herrschaft und Markt, K 2, H 17, Urbar Schönstein, s. a., pag. 220–229).

¹¹¹ NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, P 1653–1702, s. p., 30. 1. 1680.

¹¹² Prav tam, M 1693–1757.

¹¹³ Župnijski arhiv Šoštanj, bratovščinska knjiga 1670–1741 in status animarum 1779–1792, s. p.

¹¹⁴ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 166–168.

¹¹⁵ Ahačič et al. (ur.), *Besedje slovenskega knjižnega jezika*, str. 38; Ahačič et al. (ur.), *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, str. 97.

¹¹⁶ Bezljaj, *Začasni slovar*, str. 9.

¹¹⁷ <https://www.stat.si/imenarostva#/names?lastname=Apat> (15. 3. 2023).

¹¹⁸ Keber, *Leksikon priimkov*, str. 41.

¹¹⁹ NŠAL, NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 116/2, župnija Šoštanj, 4. 2. 1754, s. p.

Družina Jakoba Apat ob ljudskem štetju 1754	
Jakob Apat ga pogreba	— — 60
Jakob Apat vofu	— — 12
Ursula Apat pogreba	— — 30
Jakob Apat vofu	— — 20
Ursula Apat pogreba	— — 25

Družina Jakoba Apat ob ljudskem štetju 1754
(NŠAL, NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 116/2, župnija Šoštanj, 4. 2. 1754, s. p.).

res dopolnila 20 let, je starost vseh članov Apatove družine podcenjena, pri Jeri (roj. 1737) za tri leta, pri Jakobu (roj. 1739) za pet ter nesporno tudi pri zakoncih Jakobu in Jeri. Slednja bi se potemtakem rodila leta 1703 ali 1704, kar pomeni, da bi ji bilo pri prvem porodu konec leta 1716 komaj 12 ali 13 let. Zanesljivejši sta navedbi starosti zakoncev ob smrti. Kot smo videli, bi se Jakob rodil okoli leta 1683, Jera pa okrog leta 1702, a raje nekoliko prej.

O njuni številčni družini vemo pravzaprav malo. Zakoncema je sedem otrok ali več kot polovica pomrlo v zgodnjem otroštvu, starih od dobrega leta do manj kot šest let.¹²⁰ O hčerki Mariji (roj. 1733) je vpis krsta sploh edini vir. Njene smrti kot neporočene ni mogoče najti v šoštanjskih mrljskih maticah, ob ljudskem štetju leta 1754 pa je ni bilo več doma, kar pomeni, da se je najverjetneje pred tem poročila. Šoštanjka poročna matica je za ta čas žal izgubljena. Od mlajših treh otrok, ki so omenjenega leta popisani pri starših, pa ni znana edinole usoda hčerke Uršule, ki prav tako kot Marija ni umrla v domači župniji pod dekliskim priimkom. Zelo verjetno se je omožila pred letom 1771, ko se spet začenja vrsta poročnih knjig. Tudi ko so istega leta začeli v krstno matico vpisovati dekliske priimke mater, prva leta sicer precej neredno, ni med materami nobene, ki bi se pred poroko pisala Apat in bi bila identična s katero od Jakobovih in Jerinih hčera, z Marijo, Uršulo ali Jero.¹²¹

Od šestih Apatovih otrok, ki niso umrli v otroštvu, poznamo tako **nadaljnje življenjske usode**

štirih: Ane, poročene Slomšek (roj. 1726), Jere (roj. 1737), Andreja (roj. 1724) in Jakoba (roj. 1739). O Ani, poročeni Slomšek, in njeni družini bo govor v drugem prispevku.

Jero (roj. 1737) je bilo mogoče izslediti na podlagi dekliskega priimka (*nata Apat*) v zapisniku duš leta 1779 in 1780, v katerem je izpričana kot žena Martina Rozmana ali Klančnika v trgu Šoštanj št. 7. Prvo leto ji zapisnik daje 45 let in naslednje leto 46,¹²² kar povsem ustreza času rojstva hčerke Jakoba in Jere Apat, edine okoli leta 1737 rojene Jere Apat.¹²³ Z leto dni starejšim možem Martinom, ki po vsem sodeč ni izvirjal iz šoštanske župnije,¹²⁴ nista imela otrok.¹²⁵ 52-letni »gospod«¹²⁶ Martin Rozman, po domače Klančnik (*vulgo Klanznig*), je umrl 28. decembra 1782,¹²⁶ nakar se je 49-letna vdova Jera 12. avgusta 1783 omožila z Valentinom Jeretinom, sinom pokojnega Jerneja, ki je bil tedaj v službi pri usnarju Antonu Zorku v Celju; kot ena od poročnih prič je v poročni matici naveden njen brat Andrej Apat.¹²⁷ Iz zemljiške knjige trga Šoštanj, uvedene ravno med smrtjo Jerinega prvega moža in njeno vnovično

¹²² V zapisniku duš je možev priimek prvo leto zapisan kot Klančnik (*Klanznig*), nad njim pa je dopisano: po domače Rozman (*v. Rosmann*). Naslednje leto je Martin vpisan kot Rozman (*Rosmann*). Leta 1779 naj bi mu bilo 46 let in naslednje leto 47, torej eno leto več kakor ženi (Župnijski arhiv Šoštanj, bratovščinska knjiga 1670–1741 in status animarum 1779–1792, s. p.).

¹²³ 21. marca 1753 jo kot še neporočeno 16-letnico srečamo kot krstno botro: *Gertrude D. Jacobi Apat filia* (NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1742–1757, pag. 158).

¹²⁴ Ne enega ne drugega priimka ni bilo v župniji ob ljudskem štetju 1754 (NŠAL, NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 116/2, župnija Šoštanj, 4. 2. 1754, s. p.).

¹²⁵ Nobenega otroka ni ne v zapisniku duš, kjer najdemo samo pet njunih poslov in gostača (Župnijski arhiv Šoštanj, bratovščinska knjiga 1670–1741 in status animarum 1779–1792, s. p.), ne v krstnih maticah (NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1743–1757, R 1758–1770, R 1771–1793). V Jerini drugi poročni pogodbi z Valentinom Jeretinom z dne 3. aprila 1789 je izrecno zapisano, da nima otrok in da jih glede na svoja leta ne more več pričakovati (SI ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig, Trg Šoštanj, knj. 1210, zemljiška knjiga trga Šoštanj A, pag. 165).

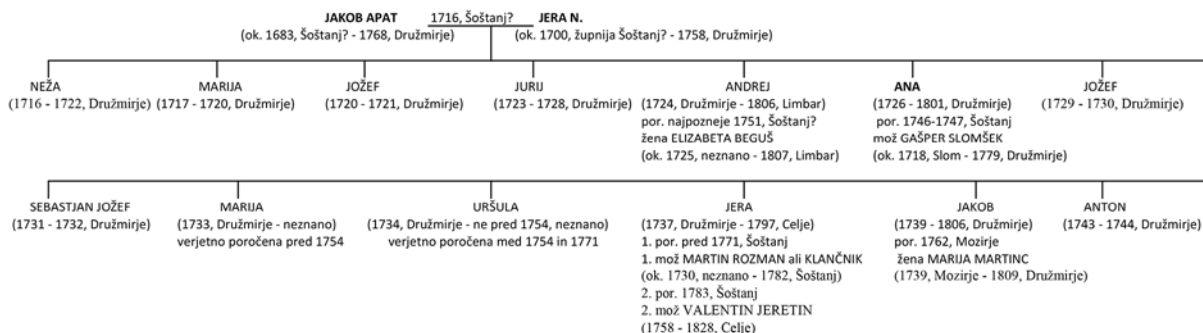
¹²⁶ NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, M 1771–1824, s. p.

¹²⁷ Prav tam, P 1771–1824, pag. 41.

¹²⁰ Vsi zgodaj umrli otroci so v mrljski matici navedeni kot otroci Jakoba Apat. Prvorojenka Nežo so pokopali 23. aprila 1722, mrljska knjiga ji daje šest let. Drugorojenka Marija je preminila 12. februarja 1720, po mrljski matici stara eno leto, dejansko pa dobri dve. Jožef je umrl pri enem letu in bil pokopan 5. maja 1721. Jurij, ki mu mrljska matica daje šest let, imel pa jih je dobrih pet, je bil pokopan 29. aprila 1728. Jožef, drugi s tem imenom, je ob pokopu 14. decembra 1730 vpisan brez osebnega imena in star dve leti, v resnici pa je bil malce mlajši. Prazen je tudi prostor za ime pri sinu Jakoba Apat, pokopanem 15. septembra 1732, ko naj bi mu bilo dve leti in pol; gre lahko samo za Sebastjana Jožefa, tedaj starega 20 mesecev. Najmlajšega Antona so odnesli na župnijsko pokopališče 10. septembra 1744, ko je imel dobro leto. NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, M 1693–1757, s. p.

¹²¹ NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1771–1793.

DRUŽINA JAKOBA IN JERE APAT

Rodovno deblo Apatov iz Družmirja.

poroko,¹²⁸ je razvidno, da je kot naslednica svojega pokojnega soproga poleg hiše v trgu posedovala vrsto nepremičnin v skupni vrednosti 908 goldinarjev.¹²⁹ Prav mogoče je, da je Jera po očetu Jakobu podedovala njegovo posest v trgu, ki jo poznamo iz štiftnega registra in terezijanskega katastra sredi 18. stoletja. V jožefinskem katastru namreč med posestniki ni nobenega Apat, ampak samo Jerin drugi mož Jeretin z zelo čedno posestjo velikosti dobrih 14 oralov, od tega polovico njiv.¹³⁰ Zemljiška knjiga sicer pravi, da jo je Jera podedovala po svojem prvem možu, kar pa ne pomeni, da v celoti, ampak bi lahko šlo za pred tem združeno posest obeh zakoncev. Da je bila Jera Jeretin nedvomno istovetna s Slomškovo staro teto, potrjuje njena nova poročna pogodba iz leta 1789, ki je nadomestila prejšnjo izpred šestih let, zdaj razveljavljeno in vpisano v zemljiško knjigo. Jera se namreč v novi pogodbi v prvi osebi naslavlja kot rojena Apat iz Družmirja in omenja brata Jakoba Apat iz iste vasi.¹³¹ Pogodba med drugim priča o odnosih v Apatovi rodbini. Jera in njen drugi mož Valentin Jeretin sta svoj poročni dogovor spremenila »iz utemeljenih razlogov«, in sicer tako, da za njima ne bo dedoval nihče od sorodnikov. Jera po lastnih besedah od svojega sorodstva ni nikoli doživela nobene dobrote (*kein Gutthat*), ampak naj bi jo brat Jakob oškodoval pri njenih terjatvah, tako da je utrpela znatno škodo. Zato sorodniki po njej ne bodo dobili ničesar, ampak je za dediča imenovala moža, pri čemer si je pridržala 400 goldinarjev za maše in druga volila, enako pa je storil soprog Valentin Jeretin.¹³² Zakonca sta potem še nekaj let živela v Šoštanju, kjer ju do leta 1795 sre-

čujemo kot krstna botra in tržana,¹³³ nakar sta se preselila v Valentinovo rodno Celje. Lastnik njune hiše in posesti v Šoštanju je postal tržan in trški svetnik Franc Mertl,¹³⁴ ki je bil tudi sopodpisnik njune spremenjene poročne pogodbe.¹³⁵ V Celju, natančneje, v Predmestju št. 192, je Jera v starosti 62 let umrla že 16. februarja 1797 za prisadom kot posledico »ostrih sokov«.¹³⁶ Valentin, ki se je še isto leto vnovič poročil, tokrat z veliko mlajšo izbranko,¹³⁷ je živel še skoraj tri desetletja in preminil v 71. letu 21. aprila 1828 v Graškem predmestju št. 7 za starostno oslabeledostjo.¹³⁸ Družino je preživel kot gostilničar. Njegov sin iz drugega zakona je bil znani celjski tiskar in začetnik tamkajšnjih slovenskih gledaliških iger Janez Krstnik Jeretin (1803–1853), ki je med drugim izdal Slomškova molitvenika za šolarje *Angel* in *Sv. opravilo* (1846), njegov pastirski list *Svetla resnica v zmešani svet* (1848) in *Drobtinice* (1848).¹³⁹

¹³³ Izmenično in skupaj sta botrovala otrokom iz družin Scharner in Vošnjak, zadnjič skupaj 26. januarja 1795 otroku Leopolda in Ane Scharner ter 29. avgusta istega leta Valentin sam otroku Mihaela in Ursule Vošnjak (Župnijski arhiv Šoštanj, Matične knjige, R 1787–1804, fol. 2, 6, 11, 13, 15 in 16). Otrokom zakoncev Vošnjak so od leta 1797 botrovali drugi botri (prav tam, fol. 20, 24, 28, 30).

¹³⁴ Trška zemljiška knjiga molči o načinu prenosa lastništva na Mertla (SI ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig, Trg Šoštanj, knj. 1210, zemljiška knjiga trga Šoštanj A, pag. 11–12). V naslednji zemljiški knjigi najdemo kot lastnika že Jurija Mertla, ki mu je posest leta 1808 izročil oče Franc (prav tam, knj. 1207, Trg Šoštanj, zemljiška knjiga, pag. 11). V hiši št. 7 je 11. februarja 1799 umrla 14-letna hči Franca Mertla (Župnijski arhiv Šoštanj, Matične knjige, M 1787–1804, s. p.), ki je bil najverjetneje že tedaj lastnik oziroma vsaj najemnik.

¹³⁵ SI ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig, Trg Šoštanj, knj. 1210, zemljiška knjiga trga Šoštanj A, pag. 165.

¹³⁶ Mrliška matica ji pripisuje ustrežno starost 62 let (NŠAM, Župnija Celje – Sv. Danijel, Matične knjige, M 1784–1807, pag. 153).

¹³⁷ 38-letni Valentin Jeretin iz Predmestja št. 192 je 24. julija 1797 v Celju popeljal pred oltar 22-letno Marijo Ano Hofbauer (prav tam, P 1769–1804, pag. 155).

¹³⁸ Prav tam, M 1808–1834, pag. 241.

¹³⁹ Grafenauer, Jeretin Janez Krst., str. 406. – O poklicni dejavnosti Valentina Jeretina in njegovem sorodstvenem razmerju z Janezom Krstnikom: NŠAM, Župnija Celje – Sv. Danijel, Matične knjige, R 1801–1817, pag. 109–110.

¹²⁸ Trško zemljiško knjigo so začeli voditi leta 1782 ali 1783 (Golec, Šoštanj v stoletjih, str. 455).

¹²⁹ SI ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig, Trg Šoštanj, knj. 1210, zemljiška knjiga trga Šoštanj A, pag. 11.

¹³⁰ SI AS 1010, Jožefinski kataster za Štajersko, fasc. 302, Okrajna gospodstva Šoštanj, št. 7, davčna občina Šoštanj, subparticijski izveček, s. d. [1789], pag. 4–5; prim. Golec, Šoštanj v stoletjih, str. 455.

¹³¹ SI ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig, Trg Šoštanj, knj. 1210, zemljiška knjiga trga Šoštanj A, pag. 164 in 165.

¹³² Prav tam, pag. 164–167.

Jerinega brata in Slomškovega najstarejšega starega strica **Andreja Apata** (roj. 1724) ob ljudskem štetju leta 1754 najdemo kot 28-letnega tržana in krčmarja (*burger vnd Leithgeb*) v trgu Velenje, kjer je prebival z 20-letno ženo Elizabeto in 2-letnim sinom Jožefom (*Joßl*), s hlapcem, pastirjem in dekle.¹⁴⁰ Popis hiš iz istega leta ga tako kot druge Velenjčane navaja brez poklica in kot lastnika prve od 21 hiš v malem velenjskem trgu, ki so vse spadale pod gospostvo Velenje.¹⁴¹ Andrej in Elizabeta, o kateri pri krstu zadnjega otroka (1776) izvemo, da se je kot dekle pisala Beguš (*Begessin*), sta se poročila neznano kje, vsekakor ne v župniji Škale,¹⁴² ampak prejkone v Andrejevi domači župniji Šoštanj, za katero iz tega časa ni ohranjena poročna matica. V trgu Šoštanj je namreč sredi stoletja izpričana tržanska družina Beguš,¹⁴³ vendar se Elizabeta potrjeno ni rodila v šoštanjski župniji ali vsaj ne s tem priimkom, ki ga v letih okoli njenega rojstva ni zaslediti,¹⁴⁴ potem ko je v trgu sicer izpričan že sto let prej.¹⁴⁵ Je pa bil Andrej Apat z Begušovo hišo povezan prek botrstva gostaškemu krščencu,¹⁴⁶ kar prejkone kaže, da je živel v isti hiši in da je bila vdova Eva Beguš, posestnica po

štiftnem registru iz leta 1748,¹⁴⁷ njegova tašča ali ženinina starejša sorodnica. To bi tudi pojasnilo, zakaj je leta 1754 v hiši gospodaril Evin drugi zet,¹⁴⁸ Andrej in Elizabeta pa sta se najpozneje v začetku istega leta znašla v Velenju.¹⁴⁹

Zakonca Andrej in Elizabeta Apat sta sprva živela v šoštanjski župniji, kjer se jima je rodil najstarejši sin Jožef (1752),¹⁵⁰ nato pa v malem velenjskem trgu v župniji Škale, kjer je med letoma 1754 in 1776 prišlo na svet še 13 otrok. Andrej Apat je pri njihovih krstih večkrat označen kot tržan (*civis*) in enkrat tudi kot gospod (*dominus*), njegovo domovanje pa je po hišnem oštevilčenju (1770) imelo številko 16.¹⁵¹ Od skupno 14 Andrejevih otrok jih je šest pomrlo v otroštvu.¹⁵²

Zgodba Slomškovega starega strica Andreja Apata je zanimivejša, kot bi se zdelo, če ne bi poznali zemljiške knjige gospostva Velenje in posesti Limbar. Postal je namreč mali graščak v Limbarju, dvorcu nad Pesjem pri Velenju, kjer je preživel tudi zadnja desetletja življenja. Hišo v velenjskem trgu, t. i. Kotnikov oštata, na katero je bila vezana pravica do vinotoča in mesarske obrti, je leta 1777 ob poroki hčerke Marije prepustil zetu Janezu Svetelu.¹⁵³ Od leta 1760 je imel Andrej v trgu še eno nepremičnino, in sicer oštata s kovaško pravico, ki ga je kupil od Jerneja Kozarja in

¹⁴⁰ NŠAL, NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 118/7, župnija Škale, s. d. (1754), s. p.

¹⁴¹ StLA, Laa. A. Antiquum, Gruppe I, Häuserzählung 1754, K 20, H 75, CK, Nr. 240 (Herrschaft Wöllan), 1. 5. 1754.

¹⁴² NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, P 1721–1773.

¹⁴³ Po ljudskem štetju iz leta 1754 je imel 50-letni tržan Jakob Beguš (*Wegusch*) 40-letno ženo Marijo in tri majhne otroke (NŠAL, NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 116/2, župnija Šoštanj, 4. 2. 1754, s. p.; prim. Golec, Trg Šoštanj, str. 484). Popis hiš iz istega leta ga navaja kot gospodarja hiše in gostača (*Inwohner*) (StLA, Laa. A., Antiquum I, Häuserzählung 1754, K 19, Heft 71, Nr. 185, 18. 4. 1754; prim. Golec, Šoštanj v stoletjih, str. 453). Takšni oznaki se sicer izključujeta, vendar postaneta razumljivi ob podatku, da je žena Marija ob ljudskem štetju leta 1754 imela 72-letno ovdovelo mater Evo, ki jo v trškem štiftnem registru iz leta 1748 najdemo kot posestnico Evo Beguš (*Eua Weguschin*) (StLA, Laa. A. Antiquum, Gruppe II, Stiftregister, Band 46/534, Stiftregister Markt Schönstein 1748, pag. 14). Nedvomno je pri njej živela gostaška družina, katere otrok je bil krščen prvega dne leta 1749 (*incolae apud Weguschin*) (NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1742–1757, pag. 90). Jakob Beguš se je potemtakem k hiši priženil in prevzel ženini priimek. Vendar v šoštanjski krstni matici ni mogoče najti nobenega od njegovih treh otrok, ki naj bi bili leta 1754 stari osem, pet in eno leto. Najmlajša, enoletna Marija, se morda skriva pod Jakobovim priimkom Zelen, medtem ko drugih otrok s tem priimkom ni. 30. maja 1753 je bila krščena Marjeta Katarina, hči Jakoba in Marije Zelen (NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1742–1757, pag. 162). Kot kaže, sta se Jakob in Marija Zelen – Beguš šele pred kratkim priselila v Šoštanj k Marijini materi Evi.

¹⁴⁴ Prim. NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1719–1742.

¹⁴⁵ StLA, A. Schönstein, Herrschaft und Markt, K 2, H 17, Urbar Schönstein, s. a., pag. 225.

¹⁴⁶ »Gospod« Andrej Apat je 6. maja 1754 botroval krščencu Urbana in Jere »in fundo Wegusch« (prav tam, pag. 177). Njegova sestra Jera, hči »gospoda« Jakoba Apata, je bila leto prej, 21. marca 1753, botra otroku istih zakoncev, gostačev pri Begušu (*inquilini in fundo Wegusch*) (NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1742–1757, pag. 158).

¹⁴⁷ Gl. op. 143.

¹⁴⁸ Gl. op. 143.

¹⁴⁹ NŠAL, NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 118/7, župnija Škale, s. d. (1754), s. p. – Glede na datum krsta Elizabete Slomšek 19. november 1753 in navedbo v popisu duš, da je stara deset tednov, je nedatirani popis mogoče okvirno datirati v konec januarja 1754.

¹⁵⁰ Sin Jožef je bil rojen in krščen 27. februarja 1752 (NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1742–1757, pag. 143).

¹⁵¹ V škalski župniji rojeni otroci so si sledili takole: Martin (roj. in kršč. 9. novembra 1754), Elizabeta (roj. 9. in kršč. 10. novembra 1755), Jurij (roj. in kršč. 19. aprila 1758), Marija (roj. in kršč. 3. februarja 1761), Ana (roj. in kršč. 1. maja 1764), dvojčka Matija in Jurij (roj. in kršč. 19. februarja 1765), Franc (roj. in kršč. 3. marca 1766), Terezija (roj. 6. in kršč. 7. avgusta 1768), Jernej (roj. in kršč. 7. avgusta 1771), dvojčka Jožef in Jera (roj. in kršč. 13. marca 1775) in Ana (roj. in kršč. 31. oktobra 1776) (NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, R 1721–1761, pag. 283, 297, 322, 338; R 1761–1790, pag. 20, 25, 32, 54, 84, 114, 127). Andrej je kot tržan označen pri krstih Terezije, dvojčkov Jožefa in Jere ter najmlajše Ane, kot gospod pa pri krstu Terezije.

¹⁵² Martina so pokopali 2. januarja 1755, Jožefa 7. julija 1755, Ana 28. maja 1764, Franca 7. avgusta 1769, Jožefa na dan krsta 13. marca 1775, njegovo sestro dvojčico Jero pa enajst dni pozneje, 24. marca 1775 (NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, M 1760–1790, s. p.). V vpisu Frančeve smrti je oče Andrej označen kot gospod.

¹⁵³ V zemljiško knjigo je bila lastninska pravica za to posest (rekt. št. 2) vpisana na Andreja Apata na podlagi rektifikacijskega urbarja iz leta 1757. Po vnovični poroki hčerke Marije leta 1784 je postal lastnik njen drugi mož Franc Vizjak in nato leta 1804 sin Franc Vizjak, ki je posest prevzel kot dediščino po očetu. Za sinom jo je že naslednje leto podedovala vdova mati Marija in jo leta 1811 prepustila zetu Janezu Raku, možu hčerke Marije Vizjak; tedaj je posest označena kot Vizjakov oštata. SI ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig, Gospostvo Velenje, knj. 1230, zemljiška knjiga gospostva Velenje in posesti Limbar, fol. 2.

Velenje po Vischerjevi Topografiji Štajerske, 1681 (Vischer, *Topographia Ducatus Stiriae*, sl. 141).

ga leta 1789 izročil sinu, duhovniku Juriju, ta pa leta 1809 omenjeni sestri Mariji, zdaj ovdoveli Vizjak.¹⁵⁴ Andrej Apat je torej živel od treh dejavnosti, od vino-toča, mesarije in kovačije, ki jo je najverjetneje odda-jal v najem. Od tod tolikšni prihodki, da je lahko leta 1767 od Vincenca grofa Sauerja, lastnika gospostva Velenje, za 700 goldinarjev kupil na preklic (*in ein widerruffliches Eigentum*) dvorec Limbar (*Lillienber-ger Hof*) nad Pesjem, ki je imel status dominikalne posesti in za katerega je letno plačeval 80 goldinarjev dominikalne dajatve. Po 25 letih je dvorec leta 1792 odkupil v nepreklicno last, dajatev pa se je zmanjšala na 60 goldinarjev.¹⁵⁵ Medtem je leta 1772 od iste-ga grofa Sauerja kupil še dominikalni mlin v Pesju, imenovan Gornji mlin, skupaj z njivo, travnikom in gozdom.¹⁵⁶ Obe posesti, dvorec in mlin, je leta 1796 izročil sinu Jerneju, ki pa je dvorec leta 1804 zopet odstopil očetu in obdržal samo mlin. Limbarski dvo-rec je bil nato konec leta 1806, dober mesec po smrti

Andreja Apata, prodan na dražbi Ignacu Edvardu Mulcu za 4700 goldinarjev.¹⁵⁷ V dvorcu (Pesje h. št. 1) sta v visoki starosti umrla tako Andrej Apat kot njegova žena. Andrej, ki mu mrliška matica 1. no-vembra 1806 daje 88 let, jih je imel v resnici 82, ko-likor jih matica pripisuje ženi Elizabeti, umrli nekaj mesecev za njim, 9. aprila 1807.¹⁵⁸

Po jožefinskem katastru je posest Andreja Apata iz Pesja št. 1 leta 1789 obsegala nič manj kot 91,45 orala (51,13 hektarja), od tega 20,41 orala njiv, 27,85 orala travnikov ter 43,19 orala gozdov in pašnikov. Zemljiški donos je znašal nekaj več kot 401 goldinar, zemljiški davek pa slabih 54 goldinarjev.¹⁵⁹ Andrej je bil tako v Šaleški dolini eden največjih posestnikov, njegovo domovanje pa prestižno.

Ta stari stric škofa Slomška, ki ga Slomšek verjet-no ni nikoli videl, saj je imel ob njegovi smrti v odda-ljeni Šaleški dolini komaj pet let, se je torej povzpел do gospodarja dvorca s precej obsežno dominikalno zemljo, ne da bi bil tudi zemljiški gospod s podložniško posestjo.¹⁶⁰ Še več, kot je razvidno iz zemljiške

¹⁵⁴ Marija je leta 1811 ob poroki hčerke Marije tudi to posest (rekt. št. 13) prepustila zetu Janezu Raku (prav tam, fol. 13). Po franciscejskem katastru iz leta 1825 so stavbe Janeza Raka, po domače Vizjaka, stale raztreseno med trškim jedrom in Pako; Rak je bil sicer kmet v Stari vasi h. št. 15 (SI_AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko, zapisnik stavbnih parcel, 20. 4. 1826; mapni list IV).

¹⁵⁵ Rekt. št. 148 1/2, pozneje spremenjena v domin. št. 43 (SI ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig, Gospostvo Velenje, knj. 1230, zemljiška knjiga gospostva Velenje in posesti Limbar, fol. 166; knj. 1233, zemljiška knjiga za dominikaliste, fol. 181).

¹⁵⁶ Dom. št. 42 (SI ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig, Gospo-stvo Velenje, knj. 1233, zemljiška knjiga za dominikaliste, fol. 177).

¹⁵⁷ Prav tam, knj. 1230, zemljiška knjiga gospostva Velenje in posesti Limbar, fol. 177 in 181.

¹⁵⁸ NSAM, Župnija Škale, Matične knjige, M 1790–1829, pag. 50 in 51. – Elizabetina starost je vsekakor previsoka, saj bi imela pri rojstvu trinajstega otroka že 51 let.

¹⁵⁹ SI AS 1110, Jožefinski kataster za Štajersko, fasc. 379, Okraj-na gosposka Velenje, št. 15, davčna občina Velenje–trg, subre-particijski izvleček, 24. 9. 1789, pag. 9–10.

¹⁶⁰ Ker je bila posest Limbar (Gut Lilienberg) združena z gospostvom Velenje, najdemo v literaturi zanjo vedno iste lastnike kot za velenjsko gospostvo (Pirchegger, *Die Unter-steiermark*, str. 211; Stopar, *Grajske stavbe*, str. 51), prezrto pa

knjige velenjskega gospostva, je njegov sin Jurij, ki mu je oče izročil enega od obeh oštátov v trgu Velenje, postal duhovnik.

Jurij Apat, bratranec Slomškovega očeta Marka, tri leta starejši od njega, se je rodil 19. aprila 1758 v Velenju¹⁶¹ in bil posvečen v duhovnika 26. decembra 1782 v Ljubljani, pod katero je tedaj še spadala njegova rojstna župnija Škale.¹⁶² Po jožefinski preureditvi škofijskih meja (1785) je ostal na Štajerskem in kot duhovnik lavantinske škofije služboval po različnih župnijah.¹⁶³ Najdlje ga srečujemo v Dravski dolini, od leta 1796 do 1808 kot kaplana v Vuzenici, kjer je bil njegov pranečak Anton Martin Slomšek pozneje nadžupnik (1838–1844), in nato od 1808 do 1817 kot kurata v sosednjem Vuhredu.¹⁶⁴ Povsem samostojno župnijo, majhno in mlado, je dobil šele v svojem 60. letu. Od leta 1818 do smrti je opravljal službo župnika v Sv. Štefanu pri Žusmu,¹⁶⁵ blizu Slomškovih krajev, in tam umrl 6. marca 1826 za prisadom, star 68 let.¹⁶⁶ Anton Martin Slomšek, ki je bil tedaj mlad kaplan, je nedvomno vedel za tega očetovega bratranca, edinega živečega duhovnika v svojem sorodstvu, in bilo bi zelo nenavadno, če se nikoli ne bi srečala. Ne nazadnje je Slomšek 26. septembra 1824, poldrugo leto pred Apatovo smrtjo,

obhajal novo mašo v Olimju, sosednji župniji župnije Sv. Štefana.¹⁶⁷

Drugi Slomškov stari stric **Jakob Apat ml.** (roj. 1739) je nasledil očetovo posest v Družmirju in po moški strani edini nadaljeval Apatov rod v šoštanjski župniji. Kot smo videli, je bila njegova žena Marija hči mozirskega tržana Gašperja Martinca, poročila pa sta se 25. januarja 1762 v nevestinem domačem Mozirju. Ženin Jakob je v poročni matici označen kot sin gospoda Jakoba Apata, šoštanjkega tržana, in pokojne Jere.¹⁶⁸ Nevesta Marija je bila torej iz tržanske hiše, rojena 4. maja 1739 Gašperju in Neži Martinc.¹⁶⁹ Zakoncema Apat se je med letoma 1762 in 1776 v Družmirju (od leta 1770 hišna št. 14) rodilo sedem otrok, pri krstih katerih je oče Jakob v krstnih maticah dvakrat označen kot gospod (1770 in 1773). To skoraj brez dvoma kaže, da je tudi on pridobil šoštanske tržanske pravice, vsekakor pa je moral biti ugleden mož. Leta 1770 rojeni hčerki, ki je dobila kar tri krstna imena, sta, denimo, šla za krstna botra velenjski gosposki upravitelj Janez Ziegler in njegova žena.¹⁷⁰

O njegovi poslovni povezanosti s vsakom Gašperjem Slomškom, škofovim dedom, govori zemljiška knjiga velenjskega gospostva. Jakob je namreč leta 1768 v domačem Družmirju kupil polovično hubo od Jakoba Škorjanca in jo naslednje leto prodal Gašperju.¹⁷¹ Sam je tedaj ravno postal očetov naslednik. Dobro leto po poroki, leta 1763, je po navedbi v zemljiški knjigi od očeta Jakoba st. najprej prevzel oštát v uradu Družmirje.¹⁷² Po očetovi smrti so mu leta 1769 prepisali še Apatovo celo hubo, ki jo je oče

je ostalo dejstvo, da je sama gosposkiška stavba z dominikalno posestjo že leta 1792 dokončno prešla v druge roke, v last Andreja Apata. Domoznanec Franc vitez Gadolla, potomec J. V. Valvasorja, je v svojem rokopisnem opisu Limbarja sredi 19. stoletja zapisal: »Nepomembna zgradba med Velenjem in Šoštanjem, last kmeta [izbrisano ime] in kot gosposčina združen z Velenjem« (Gadolla, Prispevki k topografiji, str. 118). Ignac Edvard Mulc, ki je dvorec s pritliklinami leta 1806 kupil na dražbi, ga je leta 1808 izročil ženi Mariji, ta pa leta 1814 prodala Jožefu Mauserju (SI ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig, Gospostvo Velenje, knj. 1233, zemljiška knjiga za dominikaliste, fol. 181). Mauserja najdemo kot lastnika v franciscejskem katastru leta 1825, ki ponuja prvi natančen pregled obsega limbarske posesti. Poleg dvorca, še ene stanovanjske stavbe in petih gospodarskih poslopij je obsegala približno 82 oralov in pol (47 hektarjev) pretežno sklenjenih zemljišč, od tega 41 oralo gozda, 10,6 orala njiv, 21,5 orala travnikov, 2,7 orala sadovnjakov in 6,5 orala pašnikov (SI AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko, C 546, k. o. Velenje, zapisnik zemljiških parcel, 20. 4. 1826; zapisnik stavbnih parcel, 20. 4. 1826; mapna lista I in III). Limbarski dvorec, nazadnje v rokah velenjskega premogovnika, so porušili leta 1997. Za informacijo, pridobljeno 13. februarja 2023, se iskreno zahvaljujem dr. Tonetu Ravnikarju.

¹⁶¹ NSAM, Župnija Škale, Matične knjige, R 1721–1761, pag. 322.

¹⁶² V ordinacijskem zapisniku ljubljanske škofije je ob mašniškem posvečenju označen kot »Georgius Appath, Styrys, Scallensis, diocesis Labacensis« (Volčjak, *Ordinacijska protokola*, str. 103).

¹⁶³ SI PAM/1537 Slekovec Matej, Kartoteke: duhovniki 18. stoletje, karton št. 63; NSAM, Dekanijski šematizmi, šk. 1, Alte Dekanate, pag. 1, 5, 23, 32, 89, 111 in 132.

¹⁶⁴ Mravljak, *Nadžupnija in dekanija Vuzenica*, str. 51 in 85.

¹⁶⁵ NSAM, Župnija Sv. Štefan pri Žusmu, Matične knjige, R 1813–1831, fol. 9–43. – Za pomoč pri rekonstrukciji njegove službene poti se iskreno zahvaljujem mag. Lilijani Urlep.

¹⁶⁶ Prav tam, M 1789–1831, fol. 75. Prim. NSAL, NSAL 580, Zapuščina Viktor Kragl, šk. 1, Duhovniki lavantinske škofije, umrli 1789–1928, pag. 2.

¹⁶⁷ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 41.

¹⁶⁸ NSAM, Župnija Mozirje, Matične knjige, P 1733–1769, s. p. – Ena od poročnih prič je bil Tomaž Svab, šoštanski trški sodnik. – Do matičnega zapisa o poroki je privedla navedba v šoštanskem zapisniku duš iz leta 1779, da Marija izvira iz Mozirja, pri letih 1781–1784 pa je naveden njen deklški priimek Martinc (Župnijski arhiv Šoštanj, bratovščinska knjiga 1670–1741 in status animarum 1779–1792, s. p.).

¹⁶⁹ NSAM, Župnija Mozirje, Matične knjige, R 1731–1753, s. p. – Ljudsko štetje leta 1754 Gašperja Martinca označuje kot 50-letnega krojača in mozirskega trškega svetnika, hčerko Marijo pa kot 14-letnico (NSAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 119/6, župnija Mozirje, 4. 2. 1754).

¹⁷⁰ Otroci so si sledili takole: Barbara (roj. in kršč. 3. decembra 1762), dvojčka Jera in Jožef (roj. in kršč. 13. marca 1766), Gregor (roj. in kršč. 7. marca 1768), Antonija Marija Elizabeta (roj. in kršč. 25. maja 1770), Helena (roj. in kršč. 14. februarja 1773) in Jožefa (roj. in kršč. 21. februarja 1776) (NSAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1758–1770, pag. 78, 135, 165 in 207; R 1771–1790, pag. 24 in 53). Deklški priimek matere je naveden samo v vpisu krsta predzadnjega otroka, a napačno, kot Mulej. V mrliški matici je vpisan še en Jakobov otrok, Neža, ki naj bi ji bilo ob smrti 6. avgusta 1764 tri leta (prav tam, M 1758–1770), vendar krsta otroka s tem imenom ni. Ob otrokovem rojstvu leta 1761 starša tudi še ne bi bila poročena. Dejansko gre za prvorojenko Barbaro, ki je ob smrti štela le leto in osem mesecev.

¹⁷¹ SI ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig, Gospostvo Velenje, knj. 1230, zemljiška knjiga gospostva Velenje in posesti Limbar, fol. 99.

¹⁷² Rekt. št. 109 (prav tam, fol. 124).

Družmirje je danes pod gladino Družmirskega ali Šoštanjanskega jezera (foto: B. Golec, marec 2023).

dotlej užival po zakupnem pravu, Jakob ml. pa jo je dobil kot kupnopravno posest.¹⁷³ V zemljiški knjigi sta pri oštatu dve napaki. Ni mogoče, da bi ga že leta 1777 po očetu Jakobu Apatu ml. podedoval njegov sin Gregor,¹⁷⁴ saj mu je bilo tedaj komaj devet let, oče pa ni umrl, ampak je živel še skoraj tri desetletja. Je pa Gregor resnično prevzel očetovo hubo in očitno tudi oštati, takoj ko je bilo mogoče, na podlagi kupnega pisma že jeseni 1788, star komaj dvajset let. Zemljiški knjigi je dodan listek, ki kratko pojasnjuje dogajanje v tistem času. Ker je Jakob Apat odstopil gospodarjenje (*die Wirtschaft abgetreten*), je posest najprej prevzela žena Marija in za njo sin Gregor.¹⁷⁵ Ta je ostal gospodar do leta 1828, ko je obe posesti, hubo in oštati, prepustil sinu Gregorju Apatu ml.¹⁷⁶ Zemljiška knjiga tako ponuja odgovor na vprašanje, zakaj Apatova posest v jožefinskem katastru ni vodena pod Jakobovim imenom, ampak okoli leta 1787 pod Marijinim in leta 1789 pod Gregorjevim. Posest Gregorja Apat iz Družmirja št. 14 je obsegala 16,06 orala zemljišč (9,15 hektarja), od tega 5,63 orala njiv, 3,87 orala travnikov ter 6,56 orala pašnikov in gozda.¹⁷⁷ Pač pa je imel Jakob po katastru 3,47 orala

zemlje v sosednji občini Lokovica, od tega 1,79 orala njiv, 0,43 orala travnikov in 1,24 orala gozda,¹⁷⁸ a je v parcelniku za vse parcele kot posestnica navedena Marija.¹⁷⁹ Pri tej posesti gre nedvomno za slabo polovico hube, ki jo je v uradu Lokovica imel že Jakobov oče Jakob Apat st. sredi 18. stoletja, o čemer je bil govor zgoraj. Nasprotno v osemdesetih letih 18. stoletja ni bila v Jakobovih rokah posest v trgu Šoštanj, ki jo je imel njegov oče. Pogrešamo jo tako v jožefinskem katastru kot v trški zemljiški knjigi.¹⁸⁰

Jakob, ki mu je bilo ob uradni prodaji posesti sinu (1788) šele 49 let, očitno ni več zmogel bremen gospodarjenja, bodisi ker je zbolel bodisi ker je bilo posredi kaj drugega. Kakor koli, potem ko ga prej precej pogosto srečujemo v vlogi krstnega botra, so se z letom 1786 za vselej končala tudi njegova botrstva.¹⁸¹ Umrl je 29. oktobra 1806, star 67 let, dve leti in pol

s. d. (1787), pag. 96; subreparticijski izvleček, 29. 9. 1789, pag. 6–7.

¹⁷⁸ Prav tam, fasc. 300, Okrajna gosposka Šoštanj, št. 3, davčna občina Lokovica, subreparticijski izvleček, s. d. (1789), pag. 8–9.

¹⁷⁹ Prav tam, napoved, s. d. (1787), pag. 13–15, 46–47, 56–57.

¹⁸⁰ SI AS 1010, Jožefinski kataster za Štajersko, fasc. 302, Okrajna gosposka Šoštanj, št. 7, davčna občina Šoštanj, subreparticijski izvleček, s. d. [1789]; SI ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig, Gospodstvo Velenje, knj. 1230, zemljiška knjiga gospodstva Velenje in posesti Limbar.

¹⁸¹ NŠAM, Zupnija Šoštanj, Matične knjige, R 1771–1793, pag. 90, 97, 102, 113, 115, 133 in 178.

¹⁷³ Rekt. št. 100 (prav tam, fol. 115).

¹⁷⁴ Prav tam, fol. 124.

¹⁷⁵ Prav tam, fol. 115.

¹⁷⁶ Prav tam, fol. 115 in 124.

¹⁷⁷ SI AS 1110, Jožefinski kataster za Štajersko, fasc. 302, Okrajna gosposka Šoštanj, št. 8, davčna občina Družmirje, napoved,

pred ženo Marijo, ki se je od tega sveta poslovila 30. aprila 1809, po mrliški matici stara 75 let, kolikor jih mrliška matica daje tudi Jakobu.¹⁸² Zanimivo je, da se je sin in naslednik Gregor, ki je gospodaril že od svojega dvajsetega leta, poročil šele pri sedemindesetih, leta 1805, malo pred smrtjo obeh staršev.¹⁸³

Kot smo videli, je Maks Goričar zapisal, da je dom Ane Apat, žene Gašperja Slomška, stal v bližini šoštanjske (šmihelske) cerkve, med prvimi hišami v Družmirju, pred mostom čez Velunjo. Njihova posest naj bi bila v Družmirju največja in zgradbe »najodličnejše«. Po franciscejski katastrski mapi iz leta 1825, ko je tu gospodaril omenjeni Anin nečak Gregor Apat, je Apatovo domačijo (tedaj že s hišno št. 12) sestavljala ena sama zelo velika zidana zgradba, daleč največja v vasi, ki je hkrati rabila za stanovanjsko in gospodarsko poslopje.¹⁸⁴ V Družmirju so Apati živeli do začetka osemdesetih let 20. stoletja, ko se je vas dokončno izpraznila in jo je kot posledica premogovništva zalilo današnje Družmirsko ali Šoštanjsko jezero.¹⁸⁵

Sklep

O rodbini Slomškove babice Ane Apat (1726–1801) lahko na kratko povzamemo naslednje. Ana je izvirala iz gosposke kmečko-trške rodbine. Oče Jakob (ok. 1683–1768), posestnik in gostilničar v Družmirju, je imel tržanske pravice v bližnjem trgu Šoštanj, kjer se je zelo verjetno rodil kot sin tržanskih staršev. Kdo je bila njegova žena Jera, ni bilo mogoče ugotoviti. Tržan je prav tako postal njun sin, Anin brat Andrej (1724–1806), in sicer v sosednjem Velenju, umrl pa je kot mali graščak v bližnjem Limbarju. Tudi sestra Jera (1734–1797) se je omožila v šoštanjsko tržansko okolje in nazadnje živela v Celju, brat Jakob (1739–1806) pa je šel po očetovih stopinjah kot premožen gospodar v Družmirju. Apatovi torej niso bili navadni kmečki ljudje in podložniki. Slomškov praded Jakob se nam kaže kot eden vidnejših podeželskih veljakov Šaleške doline, vpet v tržansko okolje bližnjega Šoštanja in tesno povezan z družino velenjskega gosposkega upravitelja. Njegov vnuk Jurij Apat (1758–1826), bratranec Slomškovega očeta Marka Slomška, je postal duhovnik in se je gotovo še poznal z Antonom Martinom.

V takšno okolje se je torej s Sloma pri Ponikvi priženil Slomškov ded Gašper Slomšek in prav ugo-

tovitve o Apatovi rodbini v veliki meri olajšujejo razumevanje družinskih razmer pri škofovih starih starših Gašperju in Ani Slomšek, rojeni Apat, o katerih bo govor v samostojnem prispevku, posvečenem Slomškom v Šaleški dolini.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana
NŠAL 23, Gornji Grad – Maribor
NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana
NŠAL 580, Zapuščina Viktor Kragl

NŠAM – Nadškofijski arhiv Maribor
NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin
Dekanijski šematizmi
Službeni listi duhovnikov
Župnije: Črna na Koroškem, Braslovče, Mozirje, Ponikva, Sv. Štefan pri Žusmu, Šentjur pri Celju, Škale, Šmartno pri Slovenj Gradcu, Šoštanj

SI AS – Arhiv Republike Slovenije
AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko
AS 1110, Jožefinski kataster za Štajersko

SI PAM – Pokrajinski arhiv Maribor
PAM/1537 Slekovec Matej

SI ZAC – Zgodovinski arhiv Celje
ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig

StLA – Steiermärkisches Landesarchiv, Graz
Laa. A. – Landschaftliches Archiv
Maria-Theresianischer Kataster
B 249/5, Sikora, Die Steirischen Gülten etc.

Župnijski arhiv Šoštanj
bratovščinska knjiga 1670–1741 in status animarum 1779–1792
Matične knjige

LITERATURA IN OBJAVLJENI VIRI

Ahačič et al. (ur.): *Besedje slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610503873>

Ahačič et al. (ur.): *Slovar slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Založba ZRC, 2021.

Bezljaj, France (ur.): *Začasni slovar slovenskih priimkov*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1974.

¹⁸² Župnijski arhiv Šoštanj, Matične knjige, M 1771–1824, s. p. – Mrliška matica daje Jakobu 75 let, kar je osem let preveč.

¹⁸³ Gregor Apat se je oženil 6. februarja 1805 s Heleno Orožm (NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, P 1771–1824, pag. 85).

¹⁸⁴ SI AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko, C 408, k. o. Družmirje, zapisnik zemljiških parcel, 20. 4. 1826; zapisnik stavbnih parcel, 20. 4. 1826; mapni list IV.

¹⁸⁵ Za informacije o Apatovi družini in domačiji se iskreno zahvaljujem msgr. Jožetu Pribožiču, župniku v Šoštanju, 10. in 15. februarja 2023.

- Gadolla, Franc vitez: Prispevki k topografiji in zgodovini nekaterih gradov in dvorcev v celjskem okrožju. *Šaleški gradovi viteza Gadolle* (ur. Tone Ravnikar). Velenje: Knjižnica, 2015, str. 47–198.
- Golec, Boris: Rod Valentina Vodnika. *Arhivi* 42, 2019, št. 1, str. 11–44.
- Golec, Boris: Šoštanj v stoletjih trške avtonomije. *Kronika* 69, 2021, št. 3 (Iz zgodovine Šoštanja), str. 425–472.
- Golec, Boris: Trg Šoštanj po ljudskem štetju leta 1754. *Kronika* 69, 2021, št. 3 (Iz zgodovine Šoštanja), str. 473–492.
- Goričar, Maks: *Slomšekov rodovnik*. Maribor: Tiskarna sv. Cirila, 1938.
- Grafenauer, Ivan: Jeretin Janez Krst. *Slovenski biografski leksikon. Knjiga prva. Abraham–Lužar*. Ljubljana: Zadruga gospodarska banka, 1925–1932, str. 406.
- Historischer Atlas der österreichischen Alpenländer. I. Abteilung: Die Landgerichtskarte. 4. Lieferung*. Wien: Akademie der Wissenschaften, 1929.
- Keber, Janez: *Leksikon priimkov*. Celje: Društvo Mohorjeva družba, Celjska Mohorjeva družba, 2021.
- Kovačič, Fran: *Služabnik božji Anton Martin Slomšek knezoškof lavantinski*. Celje: Družba sv. Mohorja, 1934.
- Kovačič, Franc: *Zgodovina Lavantinske škofije (1228–1928)*. Maribor: Lavantinski kn. šk. ordinariat, 1928.
- Medved, Anton: *Knezoškof lavantinski Anton Martin Slomšek: spominska knjiga ob stoletnici njegovega rojstva*. Celovec: Družba sv. Mohorja, 1900.
- Mravljak, Josip: *Nadžupnija in dekanija Vuzenica*. Maribor: samozaložba, 1928.
- Orožen, Ignaz: *Das Dekanat Schallthal*. Graz: Selbstverlag, 1884 (Das Bisthum und die Diözese Lavant, V. Theil).
- Pirchegger, Hans: *Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülden, Städte und Märkte*. München: R. Oldenbourg, 1962.
- Poles, Rok: S praporom in partizano skozi luknjo pri vretenu. Prostorske in obredne značilnosti obhoda pomirja trga Šoštanj. *Kronika* 69, 2021, št. 3 (Iz zgodovine Šoštanja), str. 639–672.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Četrta knjiga. Med Solčavskim in Kobanskim*. Ljubljana: Viharnik, 1993.
- Vischer, Georg Matthaeus: *Topographia Ducatus Stiriae. Gradec 1681*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1971.
- Volčjak, Jure: *Ordinacijska protokola ljubljanske (nad)škofije 1711–1824. 2. del: 1761–1824*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2016 (Viri, 39).

S U M M A R Y

Šalek roots of Anton Martin Slomšek. “From Apat to abbot”

The existing knowledge about the genealogy and the ancestors of Blessed Anton Martin Slomšek, Prince-Bishop of Lavant (1800–1862), who had lived or originated in the Šalek Valley, is largely owed to two priests who conducted research on Slomšek and his lineage during the interwar period—Franc Kovačič (1867–1939) and especially Maks Goričar (1885–1941). One of Goričar’s most consequential findings was that, as a descendant of the mysterious Škale-Šoštanj branch, the bishop’s father Marko (1761–1821) was not a native of Šlom, where his ancestors had lived, and Bishop Slomšek was yet to be born. In the mid-eighteenth century, the bishop’s grandfather Gašper (ca. 1718–1779) married Ana Apat (1726–1801) from Družmirje in the Šoštanj parish and took the reins of the farm in his wife’s native village. From there, Gašper’s and Ana’s sons Valentin and Marko moved to their father’s native Šlom near Ponikva, where at the end of the century they took over an extensive estate of their uncle Matevž Slomšek, who died without heirs.

Knowingly or not, Bishop Slomšek, who briefly served as Celje’s abbot (1846) before assuming the office of bishop, had several (generations of) “abbots” among his ancestors. For example, his grandmother Ana Slomšek had the maiden name Apat (with the stress on the first syllable—Ápat), meaning “abbot”. Whereas the first Šalek Apats can be found in the land register (1575) of the Šoštanj seignior or, more precisely, in Ana’s native Družmirje, it is impossible to trace their genealogical links to Ana’s father Jakob (ca. 1683–1768). He was most likely born in the neighbouring market town of Šoštanj, where the Apats were first documented in the first half of the seventeenth century. However, due to a gap in the parish registers, it was impossible to identify Jakob’s parents. Jakob himself enjoyed market town dwellers’ rights, even though he lived and earned his livelihood as a big farmer and tavernkeeper in Družmirje. The identity of his wife Jera could not be ascertained. Their son—Ana’s brother (1724–1806)—became a market-town dweller of the neighbouring Velenje and died as governor of nearby Limbar Manor. His sister Jera (1734–1797), too, married into the Šoštanj market-town milieu, while his brother Jakob (1739–1806) followed their father’s footsteps by becoming a well-to-do master in Družmirje. Given the above, the Apats were far from rural commoners and serfs. Slomšek’s great-grandfather Jakob, for example, is portrayed as one of the most influential

figures in the rural Šalek Valley, fully integrated in the nearby market town of Šoštanj while also closely associated with the family of the Velenje seignior's

steward. His grandson, Jurij Apat (1758–1826)—the cousin of Slomšek's father Marko Slomšek—became a priest and must have surely known Anton Martin.

*Slomškova podoba s pogledom proti Družmirju na Križevi kapeli pri Šoštanju, postavljeni leta 2012
(foto: B. Golec, marec 2023).*

ISSN 0023-4923 (tiskana izdaja)
ISSN 2670-6865 (spletna izdaja)
UDK 94(497.4)